

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Υποσχόλια (Tīkā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Υποσχόλια (Sutta Piṭaka - Tīkā)

4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Υποσχόλια
(4. Aṅguttara Nikāya - Tīkā)

03. Υποσχόλια για το βιβλίο των τριών (03. Tikanipāta-tīkā)

1. Η πρώτη πεντηκοντάδα (1. Paṭhamapañcakaṃ)

PaliVerse

4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Υποσχόλια

03. Υποσχόλια για το βιβλίο των τριών

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Aṅguttaranikāye

Tikaṇipāṭa-ṭīkā

1. Paṭhamapaṇṇāsakaṃ

1. Bālavaggo

1. Bhayasuttavaṇṇanā

1. Tikaṇipātassa paṭhame bhayanti bhīti cetaso byadhoti āha “cittutrāso”ti. Upaddavoti antarāyo. Tassa pana vikkhepakāraṇattā vuttaṃ “anekaggatākāro”ti. Upasaggoti upasajjanaṃ, devatopapīlādinā appaṭikāravighātāpatti. Sā pana yasmā paṭikārābhāvena vihaññamānassa kiñci kātuṃ asamatthassa osīdanakāraṇaṃ, tasmā vuttaṃ “tattha tattha lagganākāro”ti. Yathāvutte divase anāgacchantesūti vañcetaṃ āgantūṃ niyamidivase anāgacchantesu. Dvāre aggaṃ datvāti bahi anikkhamanattāya dvāre aggaṃ datvā.

Naḥhi channapaṭicchannāti naḥhi tiṇacchadanasaṅkhepena upari chādetvā tehiyeva dārukuṭikanīyāmena paritopi chādītā. Eseva nayoti iminā tiṇehi channataṃ sesasambhārānaṃ rukkhamayatañca atidisati.

Vidhavaputteti antabhāvopalakkhaṇaṃ. Te hi nippitikā avinītā asaṃyatā yaṃ kiñci kārino. Sesamettha uttānameva.

Bhayasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Lakkhaṇasuttavaṇṇanā

2. Dutīye lakkhīyati bālo ayanti ñāyati etenāti lakkhaṇaṃ, kammaṃ lakkhaṇametassāti kammalakkhaṇoti āha “kāyadvārādīpavattaṃ kamma”ntiādi. Apadīyanti dosā etena rakkhīyanti, lūyanti chijjanti vāti apadānaṃ, sattānaṃ sammā, micchā vā pavattappayogo. Tena sobhatīti apadānasobhanī. Tenāha “paññā nāmā”tiādi. Attano caritenevāti attano cariyāya eva. Sesamettha uttānameva.

Lakkhaṇasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3-4. Cintīsuttādivaṇṇanā

3-4. Tatiye etehīti duccintitacintitādīhi. Etena lakkhaṇasaddassa saraṇatthataṃmāha. Tānevāti lakkhaṇāni eva. Assāti bālassa. Bālo ayanti nimīyati sañjānīyati etehīti bālanimittāni. Apadānaṃ vuccati, vikhyātaṃ kammaṃ, duccintitacintitādīni ca bāle vikhyātāni asādhāraṇabhāvena. Tasmā “bālassa apadānāni”ti. Abhiññādihi duṭṭhaṃ dūsitaṃ cintitaṃ duccintitaṃ, taṃ cintetīti duccintitacintī. Lobhādīhi duṭṭhaṃ

bhāsitaṃ musāvādādiṃ bhāsatīti dubbhāsitaḥhāsī. Tesam̐yeva vasena kattabbato dukkaṭakammaṃ pāṇātipātādiṃ karotīti dukkaṭakammakārī. Tenāha “cintayanto”tiādi. Vuttānusārenāti “bālo aya”ntiādinā vuttassa atthavacanassa “paṇḍito ayanti etehi lakkhīyatī”tiādinā anussaraṇena. Manosucaritādīnaṃ vasenāti “cintayanto anabhijjhābyāpādasammāḍassanavasena sucintitameva cintetī”tiādinā manosucaritādīnaṃ tiṇṇaṃ sucaritānaṃ vasena yojetabbāni. Catutthaṃ vuttanayattā uttānatthameva.

Cintīsuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

5-10. Ayonisosuttādivaṇṇanā

5-10. Pañcame kati nu kho anussatiṭṭhānānītiādi chakke āvi bhavissatīti. Evaṃ cintitanti ayoniso cintitaṃ. Apañhameva pañhanti kathesīti apañhameva pañho ayanti maññaṃāno vissajjesi. Dasavidhaṃ byañjanabuddhiṃ aparihāpetvāti -

“Sithilaṃ dhanitaṇca dīgharassaṃ, garukaṃ lahukaṇca niggahītaṃ;
Sambandhaṃ vavatthitaṃ vimuttaṃ, dasadhā byañjanabuddhiyā pabhedo”ti.

-

Evaṃ vuttaṃ dasavidhaṃ byañjanabuddhiṃ aparihāpetvā.

Tattha ṭhānakaraṇāni sithilāni katvā uccāretabbaṃ akkharaṃ sithilaṃ, tāniyeva dhanitāni asithilāni katvā uccāretabbaṃ akkharaṃ dhanitaṃ. Dvimattakālaṃ dīghaṃ, ekamattakālaṃ rassaṃ. Garukanti dīghameva, yaṃ vā “āyasmato buddharakkhitattherassā”ti saṃyogaparaṃ katvā vuccati, lahukanti rassameva, yaṃ vā “āyasmato buddharakkhitattherassā”ti evaṃ visam̐yogaparaṃ katvā vuccati. Niggahītanti yaṃ karaṇāni niggahetvā avissajjetvā avivaṭṭena mukhena sānunāsikaṃ katvā vattabbaṃ. Sambandhanti yaṃ parapadena sambandhitvā “tuṇhassā”ti vuccati. Vavatthitanti yaṃ parapadena asambandhaṃ katvā vicchinditvā “tuṇhī assā”ti vuccati. Vimuttanti yaṃ karaṇāni aniggahetvā vissajjetvā vivaṭṭena mukhena sānunāsikaṃ akatvā vuccati. Dasadhā byañjanabuddhiyā pabhedoti evaṃ sithilādivasena byañjanabuddhiyā akkharuppāḍakacittassa dasappakārena pabhedo. Sabbāni hi akkharāni cittasamuṭṭhānāni yathādhīpetatthabyañjanato byañjanāni ca.

“Atṭhānaṃ kho etaṃ, āvuso sārīputtā”tiādi pañcake āvi bhavissati. “Kati nu kho, ānanda, anussatiṭṭhānānī”tiādi pana chakke āvi bhavissati. Chatṭhādīsu natthi vattabbaṃ.

Ayonisosuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Bālavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Rathakāravaggo

1. Nātasuttavaṇṇanā

11. Dutiyassa paṭhame ñātoyeva paññātoti āha “ñāto paññāto”ti. Kassa ananulomiketi āha “sāsanassā”ti, sāsanassa ananulomike appatirūpeti attho. Idāni ananulomikasaddassa nibbacanaṃ dassento “na anulometīti ananulomika”nti āha. Sāsanassāti vā sāsananti attho. Sāsaṃ na anulometīti ananulomikanti evamettha sambandho daṭṭhabbo. Sabhāgavisabhāganti līngato sabhāgavisabhāgaṃ.

“Viyapuggale”ti āhāti liṅgasabhāgehi avisesetvā āha. Ummādaṃ pāpuṇīti so kira sīlaṃ adhiṭṭhāya pihitadvāragabbhe sayanapiṭṭhe nisīditvā bhariyaṃ ārabba mettaṃ bhāvento mettāmukhena uppannena rāgena andhīkato bhariyāya santikaṃ gantukāmo dvāraṃ asallakkhetvā bhittiṃ bhinditvāpi nikkhamitukāmatāya bhittiṃ paharanto sabbarattiṃ bhittiyuddhamakāsi. Sesamettha suviññeyyameva.

Ātāpārasikkhāyaṃ niṭṭhitā.

2. Sāraṇīyasuttavaṇṇanā

12. Dutīye catupārisuddhisīlāpi pabbajjānissitamevāti iminā pabbajjūpagatasamanantameva catupārisuddhisīlāpi samādinnameva hotīti dasseti. Maggasannissitāneva hontīti maggādhigamatthāya paṭipajjitabbattā kaṣiṇaparikkamādīni maggasannissitāneva honti, tasmā maggaggahaṇeneva tesampi gahaṇaṃ veditabbaṃ, tehi vinā maggādhigamassa asambhavatoti adhippāyo.

Aggamaggādhigamena asammohappaṭivedhassa sikhāpattattā maggadhammesu viya phaladhammesu sātisaṃ asammohoti “sayāṃ abhiññā”ti vuttaṃ, sāmāṃ jānitvāti attho. Tathā jānaṇā panassa sacchikaraṇaṃ attapaccakkhikariyāti “sacchikatvā”ti vuttaṃ. Tenāha “attanāva abhivisiṭṭhāya paññāya paccakkhaṃ katvā”ti. Tathā sacchikariyā cassa attani paṭilābhoti “upasampajjā”ti vuttanti āha “paṭilābhitaṃ”ti.

Sāraṇīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Āsaṃsasuttavaṇṇanā

13. Tatiye santoti ettha santa-saddo “dīghaṃ santassa yojana”ntiādīsu kilantabhāve āgato. “Ayaṇca vitakko, ayaṇca vicāro santo honti samitā”tiādīsu niruddhabhāve. “Adhigato kho myāyaṃ dhammo, gambhīro duddaso duranubodho santo paṇīto”tiādīsu santañāṇagocaratāyaṃ. “Upasantassa sadā satimato”tiādīsu kilesavūpasame. “Santo have sabbhi pavedayanti”tiādīsu sādhusu. “Pañcime, bhikkhave, mahācorā santo saṃvijjamānā”tiādīsu atthibhāve. Idhāpi atthibhāveyevāti āha “santoti atthi upalabbhanti”ti. Tattha atthīti lokasaṅketavasena saṃvijjanti. Atthibhāvo hettha puggalasambandhena vuttattā lokasamaññāvaseneva veditabbo, na paramatthavasena. Atthīti cetāṃ nipātapadaṃ daṭṭhabbaṃ “atthi imasmiṃ kāye kesā”tiādīsu viya.

Saṃvijjamānāti upalabbhamānā. Yañhi saṃvijjati, taṃ upalabbhati. Tenāha “saṃvijjamānāti tasseeva vevacana”nti. Anāsoti patthanārahito. Tenāha “apatthano”ti. Āsaṃsati patthetīti āsaṃso. Veṇuvettādivilīvehi suppadibhājanakārakā vilīvakārakā. Migamacchādīnaṃ nisādanato nesādā, māgavikamacchabandhādayo. Rathesu cammena nahanakaraṇato rathakārā, dhammakārā. Puiti karīsassa nāmaṃ, taṃ kusenti apanentīti pukkusaṃ, pupphacchaḍḍakā.

Dubbaṇṇoti virūpo. Okoṭimakoti ārohaṇabhāvena heṭṭhimako, rassakāyoti attho. Tenāha “lakuṇḍako”ti. Laku viya ghaṭikā viya ḍeti pavattatīti hi lakuṇḍako, rasso. Kaṇati nimīlatīti kāṇo. Taṃ panassa nimīlanaṃ ekena akkhinā dvīhipi cāti āha “ekakkhikāṇo vā ubhayakkhikāṇo vā”ti. Kuṇanaṃ kuṇo, hatthavekallaṃ. Taṃ etassa atthīti kuṇī. Khañjo vuccati pādavikalo. Heṭṭhimakāyasaṅkhāto sarīrassa pakkho padeso hato

assāti pakkhahato. Tenāha “pīṭhasappī”ti. Padīpe padīpane etabbaṃ netabbanti padīpeyyaṃ, telādiupakaraṇaṃ.

Āsaṃ na karotīti rajjābhiseke kaniṭṭho patthanaṃ na karoti jeṭṭhe sati kaniṭṭhassa anadhikārattā. Abhisekaṃ arahatīti abhisekārāho, na abhisekārāho kāṇakuṇiādidosasamannāgato.

Sīlassa duṭṭhu nāma natthi, tasmā abhāvattho idha du-saddoti āha “nissīlo”ti. “Pāpaṃ pāpena sukara”ntiādīsu viya pāpa-saddo nihīnapariyāyoti āha “lāmakadhammo”ti. Sīlavipattiyā vā dussīlo. Diṭṭhivipattiyā pāpadhammo. Kāyavācāsaṃvarabhedena vā dussīlo, manosaṃvarabhedena, satisaṃvarādibhedena vā pāpadhammo. Asuddhappayogatāya dussīlo, asuddhāsayatāya pāpadhammo. Kusalasīlavirahena dussīlo, akusalasīlasamannāgamena pāpadhammo. Asucīhīti aparisuddhehi. Saṅkāhi saritabbasamācāroti “imassa maññe idaṃ kamma”nti evaṃ parehi saṅkāya saritabbasamācāro. Tenāha “kiñcidevā”tiādi. Attanāyeva vā saṅkāhi saritabbasamācāroti etenapi kammaśādhanaṃyeva saṅkassarasaddassa dasseti. Attano saṅkāya paresaṃ samācārakiriyaṃ sarati āsaṅkati vidhāvatītipi saṅkassarasamācāroti evamettha kattusādhanaṃtāpi daṭṭhabbā. Tassa hi dve tayo jane kathente disvā “mama dosaṃ maññe kathenti”ti tesaṃ samācāraṃ saṅkāya sarati dhāvati.

Evappaṭiñṇoti salākaggahaṇādīsu “kittakā vihāre samaṇā”ti gaṇanāya āradhāya “ahampi samaṇo, ahampi samaṇo”ti paṭiñṇaṃ datvā salākaggahaṇādīni karotīti samaṇo ahanti evaṃsamaṇappaṭiñṇo. Sumbhakapattadhareti mattikāpattadhare. Pūtinā kammenāti saṃkiliṭṭhakammena, nigguṇatāya vā guṇasāravirahitattā antopūti. Kasambukacavaro jāto saṅjāto assāti kasambujātoti āha “saṅjātarāgādikacavaro”ti. Atha vā kasambu vuccati tintakuṇapakasaṭaṃ udakaṃ, imasmiṃca sāsane dussīlo nāma jigucchaniyattā tintakuṇapaudakasadiṣo, tasmā kasambu viya jātoti kasambujāto. Lokuttaradhammaupanissayassa natthitāyāti yattha paṭiṭṭhitena sakkā bhaveyya arahattaṃ laddhuṃ, tassā paṭiṭṭhāya bhinnattā vuttaṃ. Mahāsīlasmim paripūrakāritāyāti yattha paṭiṭṭhitena sakkā bhaveyya arahattaṃ pāpuṇituṃ, tasmim paripūrakāritāya.

Āsaṃsasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Cakkavattisuttavaṇṇanā

14. Catutthe catūhi saṅgahavatthūhīti dānapiyavacanaatthacariyāsamānattatāsaṅkhātehi catūhi saṅgahakāraṇehi. Cakkaṃ vatteti āṇācakkaṃ pavatteti. Cakkanti vā idha ratanacakkaṃ veditabbaṃ. Ayañhi cakkasaddo sampattiyaṃ, lakkhaṇe, rathaṇe, iriyāpathe, dāne, ratanadhammakhuracakkādīsu ca dissati. “Cattārimāni, bhikkhave, cakkāni, yehi samannāgatānaṃ devamanussāna”ntiādīsu hi sampattiyaṃ dissati. “Pādatalesu cakkāni jātāni”ti ettha lakkhaṇe. “Cakkaṃva vahato pada”nti ettha rathaṇe. “Catucakkaṃ navadvāra”nti ettha iriyāpathe. “Dadaṃ bhuñja mā ca pamādo, cakkaṃ vattaya sabbapāṇina”nti ettha dāne. “Dibbaṃ cakkaratanaṃ pāturahosi”ti ettha ratanacakke. “Mayā pavattitaṃ cakka”nti ettha dhammacakke. “Icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake”ti ettha khuracakke. “Khurapariyantena cakkenā”ti ettha paharaṇacakke. “Asanivicakka”nti ettha asanimaṇḍale. Idha paṇāyaṃ ratanacakke daṭṭhabbo.

Kittāvatā panāyaṃ cakkavattī nāma hoti? Ekaṅguladvaṅgulamattampi cakkaratanaṃ ākāsaṃ abbhuggantvā pavattati. Sabbacakkavattīnañhi nisinnāsanato utthahitvā cakkaratanasamīpaṃ gantvā hatthisoṇḍasadisapanāliṃ suvaṇṇabhiṅgāraṃ ukkhipitvā udakena abbhukkiritvā “abhivijjīnātu bhavaṃ cakkaratana”nti vacanasamanantarameva vehāsaṃ abbhuggantvā cakkaratanaṃ pavattatīti. Yassa pavattisamakārameva, so rājā cakkavattī nāma hoti.

Dhammoti dasakusalakammaphadhammo, dasavidhaṃ vā cakkavattivattaṃ. Dasavidhe vā kusalahamme arahite vā rājadhamme niyuttoti dhammiko. Tena ca dhammena sakalalokaṃ rañjetīti dhammarājā. Dhammena vā laddharajjattā dhammarājā. Cakkavattīhi dhammena ñāyena rajjaṃ adhigacchati, na adhammena. Dasavidhena cakkavattivattenāti dasappabhedena cakkavattīnaṃ vattena.

Kiṃ pana taṃ dasavidhaṃ cakkavattivattanti? Vuccate -

“Katamaṃ pana taṃ, deva, ariyaṃ cakkavattivattanti? Tena hi tvaṃ, tāta, dhammaṃyeva nissāya dhammaṃ sakkaronto dhammaṃ garuṃ karonto dhammaṃ mānento dhammaṃ pūjento dhammaṃ apacāyamāno dhammaddhajo dhammaketu dhammādhipateyyo dhammikaṃ rakkhāvaraṇaguttiṃ saṃvidahassu antojanasmiṃ balakāyasmīṃ khattiyesu anuyantesu brāhmaṇagahapatikesu negamajānapadesu samaṇabrāhmaṇesu migapakkhīsu. Mā ca te, tāta, vijite adhammakāro pavattittha. Ye ca te, tāta, vijite adhanā assu, tesaṃ dhanamanupadeyyāsi. Ye ca te, tāta, vijite samaṇabrāhmaṇā madappamādā paṭiviratā khantisoracce nivittā ekamattānaṃ damenti, ekamattānaṃ samenti, ekamattānaṃ parinibbāpentī. Te kālana kālaṃ upasaṅkamitvā paripuccheyyāsi pariggaṇheyyāsi - ‘kiṃ, bhante, kusalaṃ kiṃ akusalaṃ, kiṃ sāvajjaṃ kiṃ anavajjaṃ, kiṃ sevitabbaṃ kiṃ na sevitabbaṃ, kiṃ me kariyamānaṃ dīgharattaṃ ahitāya dukkhāya assa, kiṃ vā pana me kariyamānaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya assā’ti. Tesāṃ sutvā yaṃ akusalaṃ, taṃ abhinivajjeyyāsi, yaṃ kusalaṃ, taṃ samādāya vatteyyāsi. Idaṃ kho, tāta, taṃ ariyaṃ cakkavattivatta”nti -

Evamaṃ cakkavattisutte āgatanayena antojanasmiṃ balakāye ekaṃ, khattiyesu ekaṃ, anuyantesu ekaṃ, brāhmaṇagahapatikesu ekaṃ, negamajānapadesu ekaṃ, samaṇabrāhmaṇesu ekaṃ, migapakkhīsu ekaṃ, adhammakārappaṭikkhepo ekaṃ, adhanānaṃ dhanānuppadānaṃ ekaṃ, samaṇabrāhmaṇe upasaṅkamitvā pañhapucchanāṃ ekanti evamevaṃ taṃ cakkavattivattaṃ dasavidhaṃ hoti. Gahapatike pana pakkhijāte ca visuṃ katvā gaṇhantassa dvādasavidhaṃ hoti.

Aññathā vattituṃ adento so dhammo adhiṭṭhānaṃ etassāti tadadhiṭṭhānaṃ. Tena tadadhiṭṭhānena cetasā. Sakkarontoti ādarakiriyāvasena karonto. Tenāha “yathā”tiādi. Garuṃ karontoti pāsāṇacchattaṃ viya garukaraṇavasena garuṃ karonto. Tenevāha “tasmiṃ gāravuppattiyā”ti. Dhammādhipatibhūtāgatabhāvenāti iminā yathāvuttadhammassa jeṭṭhakabhāvena purimataraṃ attabhāvesu sakkaccaṃ samupacitabhāvaṃ dasseti. Dhammavaseneva ca sabbakiriyānaṃ karaṇenāti etena ṭhānanisajjādīsu yathāvuttadhammaninnoṇapabbhārabhāvaṃ dasseti. Assāti rakkhāvaraṇaguttiyā. Paraṃ rakkhantoti aññaṃ diṭṭhadhammikādianatthato rakkhanto. Teneva pararakkhasāadhanena khantiādiguṇena attānaṃ tato eva rakkhati. Mettacittatāti mettacittatāya. Nivāsanaṇāpārupanagehādīni sītuṇhādippaṭibāhanena āvaraṇaṃ.

Antojanasminti abbhantarabhūte puttadārādijane. Sīlasaṃvare patitṭhāpentoti iminā rakkhaṃ dasseti. Vatthagandhamālādīni cassa dadamānoti iminā āvaraṇaṃ, itarena guttiṃ. Sampadānenapīti pi-saddena sīlasaṃvaresu patitṭhāpanādīnaṃ sampiṇḍeti. Esa nayo paresupi pi-saddaggahaṇe. Nigamo nivāso etesanti negamā. Evaṃ jānapadāti āha “tathā nigamavāsino”tiādīnā.

Rakkhāvaraṇaguttiyā kāyakammādīsu saṃvidahanaṃ ṭhapanāṃ nāma tadupadesoyevāti vuttaṃ “kathetvā”ti. Etesūti pāḷiyaṃ vuttesu samaṇādīsu. Paṭivattetuṃ na sakkā khīṇānaṃ kilesānaṃ puna anuppajjanato. Sesamettha suviññeyyameva.

Cakkavattisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sacetanasuttavaṇṇanā

15. Pañcame isayo patanti sannipatanti etthāti isipatananti āha “buddhapaccekabuddhasaṅkhātāna”ntiādi. Sabbūpakaraṇāni sajjetvāti sabbāni rukkhassa chedanatacchanādisādhanaṃ upakaraṇāni rañṇā āṇattadivaseyeva sajjetvā. Nānā karīyati etenāti nānākaraṇaṃ, nānābhāvoti āha “nānatta”nti. Nesanti saralopenāyaṃ niddesoti āha “na esa”nti. Tathā atthesanti etthāpīti āha “atthi esa”nti. Pavattanatthaṃ abhisāṅkharaṇaṃ abhisāṅkhāro, tassa gati vegasā pavatti. Taṃ sandhāyāha “payogassa gamana”nti.

Sagaṇḍāti khuddānukhuddakagaṇḍā. Tenāha “uṇṇatoṇataṭṭhānayuttā”ti. Sakasāvāti sakasaṭā. Tenāha “pūṭisārenā”tiādi. Evaṃ guṇapatanena patitāti yathā taṃ cakkāṃ nābhīranemīnaṃ sadosatāya na patitṭhāsi, evamekacce puggalā kāyavaṅkādivasena sadosatāya guṇapatanena patitā sakaṭṭhāne na tiṭṭhanti. Ettha ca pharusavācādayopi apāyagamanīyā sotāpattimaggeneva pahīyantīti daṭṭhabbā.

Sacetanasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Apaṇṇakasuttavaṇṇanā

16. Chatṭhe virajjhanakiriyā nāma pacchā samādātabbatāya apaṇṇakappayogasamādānā viya hoti, avirajjhanakiriyā pana pacchā asamādātabbatāya anūnāti taṃsamaṅgipuggalo apaṇṇako, tassa bhāvo apaṇṇakatāti āha “apaṇṇakapaṭipadanti aviraddhapaṭipada”ntiādi. Yasmā sā adhippetatthasādhanaṃ ekamsikā vaṭṭato niyyānāvahā, tattha ca yuttīyuttā asārāpagatā aviruddhatāya apaccanīkā anulomikā anudhammabhūtā ca, tasmā vuttaṃ “ekamsapaṭipada”ntiādi. Na takkaggāhena vā nayaggāhena vāti takkaggāhena vā paṭipanno na hoti nayaggāhena vā apaṇṇakapaṭipadaṃ paṭipanno. Tattha takkaggāhena vāti ācariyaṃ alabhitvā “evaṃ me sugati, nibbānaṃ vā bhavissatī”ti attano takkaggahaṇamattena. Nayaggāhenāti paccakkhato adisvā nayato anumānato gahaṇena. Evaṃ gahetvā paṭipannoti takkamattena, nayaggāhena vā paṭipanno. Paṇḍitasatthavāho viya sampattīhi na parihāyatīti yojanā.

Yaṃ sandhāya vuttanti parihānaṃca aparihānaṃca sandhāya jātake vuttaṃ. Ayaṃ panettha gāthāya atthayojanā - apaṇṇakaṃ ṭhānaṃ aviraddhakāraṇaṃ niyyānikakāraṇaṃ eke bodhisattappamukhā paṇḍitamanussā gaṇhiṃsu. Ye pana te bālasatthavāhaputtappamukhā takkikā āhu, te dutiyaṃ sāparādhaṃ anekaṃsaṃsaṃ ṭhānaṃ aniyyānikaṃ kāraṇaṃ aggahesuṃ, te kaṇhapaṭipadaṃ paṭipannā. Tattha

sukkapaṭipadā aparihānīpaṭipadā, kaṇhapāṭipadā parihānīpaṭipadā, tasmā ye sukkapaṭipadaṃ paṭipannā, te aparihīnā sotthibhāvaṃ pattā. Ye pana kaṇhapāṭipadaṃ paṭipannā, te parihīnā anayabyasanaṃ āpannāti imamatthaṃ bhagavā anāthapiṇḍikassa gahapatino vatvā uttari idamāha “etadaññāya medhāvī, taṃ gaṇhe yadapaṇṇaka”nti.

Tattha etadaññāya medhāvīti medhāti laddhanāmāya visuddhāya uttamāya paññāya samannāgato kulaputto etaṃ apaṇṇakaṃ ṭhānaṃ dutiyañcāti dvīsu atakkaggāhatakkaggāhasaṅkhātesu ṭhānesu guṇadosaṃ vuddhihāniṃ atthānatthaṃ ñatvāti attho. Taṃ gaṇhe yadapaṇṇakanti yaṃ apaṇṇakaṃ ekaṃsikaṃ sukkapaṭipadāparihānīyapaṭipadāsaṅkhātāṃ niyyānikakāraṇaṃ, tadeva gaṇheyya. Kasmā? Ekaṃsikādibhāvatoyeva. Itaraṃ pana na gaṇheyya. Kasmā? Anekaṃsikādibhāvatoyeva.

Yavanti tāya sattā amissitāpi samānajātītāya missitā viya hontīti yoni. Sā pana atthato aṇḍādiuppattitṭhānavisitṭho khandhānaṃ bhāgaso pavattivisesoti āha “khandhakoṭṭhāso yoni nāmā”ti. Kāraṇaṃ yoni nāma, yonīti taṃ taṃ phalaṃ anupacitaññasambhārehi duravagādhābhedaṭṭāya missitaṃ viya hotīti. Yato ekattanayena so evāyanti bālānaṃ micchāgāho. Passāvamaggo yoni nāma yavanti tāya sattā yonisambandhena missitā hontīti. Paggahitā anuṭṭhānena, punappunaṃ āsevanāya paripuṇṇā.

“Cakkhutopī”tiādimhi pana cakkhuviññāṇādivīthīsu tadanugatamanoviññāṇavīthīsu ca kiñcāpi kusalādīnaṃ pavatti atthi, kāmāsavādayo eva pana vaṇato yūsaṃ viya paggharanakaasucibhāvena sandanti, tasmā te eva “āsavā”ti vuccanti. Tattha hi paggharanakaasucimhi āsavasaddo niruḥhoti. Dhammato yāva gotrabhūti tato paraṃ maggaphalesu appavattanato vuttaṃ. Ete hi ārammaṇakaraṇavasena dhamme gacchantā tato paraṃ na gacchanti. Nanu tato paraṃ bhavaṅgādīnīpi gacchantīti ce? Na, tesampi pubbe ālambitesu lokiyadhammesu sāsavabhāvena antogadhattā tato paratābhāvato. Ettha ca gotrabhuvacanena gotrabhuvodānaphalasamāpattipurecārikaparikammāni vuttānīti veditabbāni. Paṭhamamaggapurecārikameva vā gotrabhu avadhinidassanabhāvena gahitaṃ, tato paraṃ pana maggaphalasamānatāya aññesu maggesu maggavīthiyaṃ samāpattivīthiyaṃ nirodhānantarañca pavattamānesu phalesu nibbāne ca āsavānaṃ pavatti nivāritāti veditabbaṃ. Savantīti gacchanti, ārammaṇakaraṇavasena pavattantīti attho. Avadhiattho ā-kāro, avadhi ca mariyādābhividhibhedato duvidho. Tattha mariyādaṃ kiriyaṃ bahi katvā pavattati yathā “āpāḷāliputtaṃ vuṭṭho devo”ti. Abhividhi pana kiriyaṃ byāpetvā pavattati yathā “ābhavaggaṃ bhagavato yaso pavattatī”ti. Abhividhiattho cāyamā-kāro idha gahitoti vuttaṃ “antokaraṇattho”ti.

Madirādayoti ādi-saddena sindhavaḥkādambarikāpotikādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Cirapārīvāsīyaṭṭho ciraparivuṭṭhatā purāṇabhāvo. Avijjā nāhosītiāditī ettha ādi-saddena “purimā, bhikkhave, koṭi na paññāyati bhavataṇhāyā”ti idaṃ suttaṃ saṅgahitaṃ. Avijjāsavabhavāsavānaṃ ciraparivuṭṭhatāya dassitāya tabbhāvabhāvino kāmāsavassa ciraparivuṭṭhatā dassitāva hoti. Aññesu ca yathāvutte dhamme okāsañca ārammaṇaṃ katvā pavattamānesu mānādīsu vijjamānesu attattaniyādiggāhavasena abhibyāpanaṃ madakaraṇavasena āsavasadisatā ca etesaṃyeva, na aññesanti etesveva āsavasaddo niruḥhoti daṭṭhabbo. Āyataṃ anādikālikattā. Pasavantīti phalanti. Na hi kiñci saṃsāradukkhaṃ atthi, yaṃ āsavehi vinā uppajjeyya. Purimāni cetthāti etesu catūsu atthavikappesu purimāni tīṇi. Yatthāti

yesu suttābhidhammappadesesu. Tattha yujjanti kilesesuyeva yathāvuttassa atthattayassa sambhavato. Pacchimaṃ kammepīti pacchimaṃ “āyataṃ vā saṃsāradukkhaṃ savanti pasavanti”ti vuttanibbacanaṃ kammepi yujjati dukkhappasavanassa kilesakammasādhāraṇattā.

Diṭṭhadhammā vuccanti paccakkhabhūtā khandhā, diṭṭhadhamme bhavā diṭṭhadhammikā. Vivādamūlabhūtāti vivādassa mūlakāraṇabhūtā kodhūpanāhamakkhapalāsaissāmacchariyamāyāsāṭṭheyyathambhasārambhamānātim ānā. Yena devūpapatyassāti yena kammakilesappakārena āsavena devesu upapatti nibbatti assa mayhanti sambandho. Gandhabbo vā vihaṅgamo ākāśacārī assanti vibhattiṃ vipariṇāmetvā yojetabbaṃ. Ettha ca yakkhagandhabbavinimuttā sabbā devatā devaggahaṇena gahitā. Naḷo vuccati mūlaṃ, tasmā vinaḷikatāti vigatanaḷā vigatamūlā katāti attho. Avasesā ca akusalā dhammāti akusalakammato avasesā akusalā dhammā āsavāti āgatāti sambandho.

Paṭighātāyāti paṭisedhanāya. Parūpavāda...pe... upaddavāti idaṃ yadi bhagavā sikkhāpadaṃ na paññāpeyya, tato asaddhammappaṭisevanaadinādānapāṇātipātādi hetu ye uppajjeyyūṃ parūpavādādayo diṭṭhadhammikā nānappakārā anattā, ye ca tannimittameva nirayādīsu nibbattassa pañcavidhabandhanakammakāraṇādivasena mahādukkhānubhavādippakārā anattā, te sandhāya vuttaṃ.

Te paneteti ete kāmarāgādikilesatebhūmakakammaparūpavādādiuppaddavappakārā āsavā. Yatthāti yasmiṃ vinayādipāḷipadesa. Yathāti yena duvidhādippakārena avasesesu ca suttantesu tidhā āgatāti sambandho. Nirayaṃ gamentīti nirayagāminiyā. Chakkanipāteti chakkanipāte āhuneyyasutte. Tattha hi āsavā chadhā āgatā.

Sarasabhedoti khaṇikanirodho. Khīṇākāroti accantāya khīṇatā. Āsavā khīyanti pahīyanti etenāti āsavakkhaya, maggo. Āsavānaṃ khayante uppajjanato āsavakkhaya, phalaṃ. Āsavakkhayaena pattaḃbato āsavā khīyanti etthāti āsavakkhaya, nibbānaṃ. Visuddhimagge vitthārito, tasmā tattha, taṃ saṃvaṇṇanāya ca vuttanayena veditabbo.

Tathāti iminā visuddhimagge vitthāritataṃ upasaṃharati. Kusalappavattiṃ āvaranti nivārentīti āvaraṇīyā. Purimappavattivasenāti niddokkamanato pubbe kammaṭṭhānassa pavattivaseṇa. Ṭhapetvāti hatthagataṃ kiñci ṭhapento viya kammaṭṭhānaṃ satisampajaññavasena ṭhapetvā kammaṭṭhānameva manasikaronto niddaṃ okkamati, jhānasamāpanno viya yathāparicchinneva kālena pabujjhamāno kammaṭṭhānaṃ ṭhapitaṭṭhāne gaṇhantoyeva pabujjhati nāma. Tena vuttaṃ “tasmā...pe... nāma hotī”ti. Mūlakammaṭṭhāneti ādito paṭṭhāya parihariyamānakammaṭṭhāne. Pariggahakammaṭṭhānavasenāti sayanaṃ upagacchantena pariggahamānakammaṭṭhānamanasikāravaseṇa. So pana dhātumanasikāravaseṇa icchitabboti dassetuṃ “ayaṃ hī”tiādi vuttaṃ.

Apaṇṇakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Attabyābādhasuttavaṇṇanā

17. Sattame byābādhanā dukkhāpananti āha “attabyābādhāyāti attadukkhāyā”ti. Maggaphalacittupādāpi kāyasucaritādisaṅgaho evāti āha “avāritānevā”ti.

8. Devalokasuttavaṇṇanā

18. Aṭṭhame itīti padasandhibyañjanasiliṭṭhatāti purimapadānaṃ pacchimapadehi atthato sahitatāya byañjanānaṃ vākyānaṃ siliṭṭhatāya dīpane nipāto.

Devalokasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paṭhamapāpaṇikasuttavaṇṇanā

19. Navame ugghāṭetvāti āsanadvārañceva bhaṇḍapasibbake ca vivarivā. Nādhīṭṭhātīti taṃtaṃkayavikkaye attanā voyogaṃ nāpajjati. Divākāleti majjhanhikasamaye. Assāmiko hoti tīsupi kālesu laddhabbalābhassa alabhanato. Apativātābādhaṃ rattitṭhānaṃ. Chāyudakasampannaṃ divāṭṭhānaṃ. Vipassanāpi vaṭṭati vipassanākammikoyeva. Tenapi hi navadhā indriyānaṃ tikkhattaṃ āpādentena samādhinimittaṃ gaheṭṭabbaṃ, vipassanānimittaṃ samāhitākārasallakkhaṇāya.

Paṭhamapāpaṇikasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dutiyapāpaṇikasuttavaṇṇanā

20. Dasame visiṭṭhadhuroti visiṭṭhadhurasampaggāho vīriyasampanno. Ñāṇavīriyāyattā hi atthasiddhiyo. Tenāha “uttamadhuro”tiādi. Vikkāyikabhaṇḍanti vikkayetabbabhaṇḍaṃ. Nikkhittadhanenāti nidahitvā ṭhapitadhanavasena. Vaḷaṇṇanakavasenāti divase divase dānūpabhogavasena vaḷaṇṇitabbadhanavasena. Upabhogaparibhogabhaṇḍenāti upabhogaparibhogūpakaraṇena. Nipatantīti nipātenti, attano dhanaggahena nipātavuttike karonti. Tenāha “nimantenti”ti.

Ñāṇathāmenāti ñāṇassa thirabhāvena. Ñāṇaparakkamenāti ñāṇasahitena vīriyena. Diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatṭhabhedañhi yena sutena ijjhati, taṃ sutam nāma. Ukkaṭṭhaniddesena dassento “ekanikāya...pe... bahussutā”ti āha. Āgatoti suppavattibhāvena svāgato. Tenāha “pagaṇo pavattito”ti. Abhidhamme āgatā kusalādikkhandhādibhedabhinnā dhammā suttantapiṭakepi otarantīti “dhammadharāti suttantapiṭakadharā”icceva vuttaṃ. Na hi ābhidhammikabhāvena vinā nipariyāyato suttantapiṭakaññutā sambhavati. Dvematikādharāti bhikkhubhikkhunimātikāvasena dvematikādharāti vadanti, “vinayābhidhammamātikādharā”ti yuttaṃ. Paripucchatīti sabbabhāgena pucchitabbaṃ pucchatī. Tenāha “atthānatthaṃ kāraṇākāraṇaṃ pucchatī”ti. Pariggaṇhātīti vicāreti.

Na evaṃ attho daṭṭhabboti evaṃ desanānukkamena attho na gaheṭṭabbo. Añño hi desanākkamo veneyyajjhāsayavasena pavattanato, añño paṭipattikkamo. Heṭṭhimena vā paricchedoti sīlasamādhipaññāsaṅkhātesu tīsu bhāgesu katthaci heṭṭhimanayena desanāya paricchedaṃ veditabbaṃ sīlena, katthaci uparimena bhāgena paññāya, katthaci dvīhipi bhāgehi sīlapaññāvasena. Idha pana sutte uparimena bhāgena paricchedo veditabboti vatvā taṃ dassento “tasmā”tiādimāha. Yasmā vā bhagavā veneyyajjhāsayavasena paṭhamaṃ kalyāṇamittaṃ dassento arahattaṃ pavedetvā “tayidaṃ arahattaṃ imāya āradhaviṇṇiyatāya hotī”ti dassento vīriyārambhaṃ pavedetvā “svāyaṃ vīriyārambho iminā kalyāṇamittasannissayena bhavati”ti dassento nissayasampattiṃ pavedeti heṭṭhā dassitanidassanānurūpanti daṭṭhabbaṃ.

3. Puggalavaggo

1. Samiddhasuttavaṇṇanā

21. Tatiyassa paṭhame rucchatī kāyasakkhiādīsu puggalesu ativiya sundaratarapaṇītatarabhāvena te cittassa abhiruciuppādako katamoti pucchati. Saddhindriyaṃ dhuraṃ ahosi saddhādhuraṃ maggavuṭṭhānanti katvā, sesindriyāni pana kathanti āha “sesānī”tiādi. Paṭividdhamaggovāti tīhipi therehi attano attano paṭividdhaarahattamaggo eva kathito, tasmā na sukaraṃ ekaṃsena byākātum “ayaṃ...pe... paṇītataro cā”ti. Bhummantareneva kathesi “tīsupi puggalesu aggamaggaṭṭhova paṇītataro”ti.

Samiddhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Gilānasuttavaṇṇanā

22. Dutiye hitānīti bhabyāni. Vuddhikarānīti ārogyādivuddhikarāni. Anucchavikanti upaṭṭhānakiriyāya anurūpaṃ. Vātāpamārarogenāti vātarogena ca apamārarogena ca, vātanidānena vā apamārarogena. Niṭṭhappattagilānoti “iminā rogena na cirasseva marissatī”ti niṭṭhaṃ patto gilāno. Khipitakaṃ nāma vamaṭhurogo. Kacchūti thullakacchuābādho. Tiṇapupphakajaro visamavātasamphassajarogo. Yesanti yesaṃ rogānaṃ. Paṭijagganenāti paṭikāramattena. Phāsukanti byādhivūpasamanena sarīrassa phāsubhāvo. Byādhinidānasamuṭṭhānājananena paṇḍito, paṭikārakiriyāya yuttakāritāya dakkho, uṭṭhānavīriyasampattiyā analaso.

Padaparamo puggalo kathito sammattaniyāmokkamanassa ayoggabhāvato. Alabhantova tathāgatappaveditaṃ dhammavinayaṃ savanāya okkamati niyāmaṃ kusalesu dhammesu sammattaṃ paccekabodhiṃ. Yanti, yato. Ovādaṃ labhivāti ābhisamācārikavattaṃ ovādamattaṃ. Ettakopi hi tassa hitāvahoti. Tannissitovāti vipaṇcītaññunissitova hoti. Punappunaṃ desetabbova sammattaniyāmokkamanassa yoggabhāvato.

Gilānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Saṅkhārasuttavaṇṇanā

23. Tatiye vividhehi ākārehi ābādhanato byābādhova byābajjhaṃ, kāyikaṃ cetasaikaṃ dukkhaṃ. Saha byābajjhena vattatīti sabyābajjhaṃ. Tenāha “sadukkha”nti. Cetanārāsinti pubbacetanādirāsiṃ. Cetanaṃ punappunaṃ pavattento “rāsiṃ karoti piṇḍaṃ karotī”ti ca vutto. Sadukkhanti nirantaradukkhaṃ. Tenāha “sābādaṃ nirassāda”nti. Atthīti ujukaṃ dukkhavedanā natthīti avattabbattā vuttaṃ. Aniṭṭhasabhāvattā aniṭṭhārammaṇattā ca dukkhapakkhikāva sā daṭṭhabbā. Na hi akusalavipākā iṭṭhā nāma atthī, kuslavipākā pana upekkhāvedanā tattha appāvasarā. Atṭhakathāyaṃ pana nirayassa dukkhabahulattā dukkhassa ca tattha balavatāya sā abbohārikaṭṭhāne tīthātī vuttaṃ. Upamaṃ katvā āhaṭo viseso viya sāmāññassa yathā ayopiṇḍirohino viya rūpānanti. Paṭibhāgaupamāti paṭibimbaupamā.

Te aggahetvāti heṭṭhimabrahmaloke aggahetvā. Vomissakasukhadukkhanti vimissakasukhadukkhamaṃ pītimissakabhāvato. Kammanti pāpakammaṃ. Kammasīsena phalaṃ vadati. Kāmañcettha “abyābajjhaṃ lokaṃ upapajjati”ti āgataṃ, “abyābajjhā phassā phusanti”ti pana vacanena lokuttaraphassāpi saṅgayhantīti “tīṇi sucaritāni lokiyalokuttaramissakāni kathitāni”ti vuttaṃ.

Saṅkhārasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Bahukārasuttavaṇṇanā

24. Catutthe avassayaṃ gatoti vaṭṭadukkhaparimuttiyā avassayo mayhanti saraṇagamanakkamena upagato hoti. Satantikanti sapariyattidhammaṃ. Aggahitasaraṇapubbassāti aggahitapubbasaraṇassa. Akatābhinivesassa vasena vuttanti tasmīṃ attabhāve na kato saraṇagamanābhiniveso yenāti akatābhiniveso, tassa vasena vuttaṃ. Kāmaṃ pubbepi saraṇadāyako ācariyo vutto, pabbajjādāyakopi saraṇadāyakova. Pubbe pana upāsakabhāvāpādakavasena saraṇadāyako adhippeto. Idaṃ pana gahitapabbajjassa saraṇagamanam. Pabbajā hi savisesaṃ saraṇagamananti pabbajjādāyako puna vutto. Eteti pabbajjādāyakādayo. Duvidhena paricchinnāti lokiyadhammasampāpako lokuttaradhammasampāpakoti dvippakārena paricchinnā, katābhinivesaakatābhinivesavasena vā. Uparīti paṭhamamaggato upari. Neva sakkotīti ācariyena katassa upakārassa mahānubhāvattā tassa patikāraṃ nāma kātuṃ na sakkoti.

Bahukārasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Vajirūpamasuttavaṇṇanā

25. Pañcame aruiti purāṇaṃ duṭṭhavaṇaṃ vuccati. Ka-kāro padasandhikaroti arukūpamaṃ cittaṃ etassāti arukūpamacitto appamattakassapi dukkhassa asahanato. Sesapadadvayepi eseṇa nayo. Ittarakālobhāsenāti parittameva kālo ñāṇobhāsavirahena. Lagatīti kodhāsaṅgavasena kuppanto puggalo sammukhā, “kiṃ vadaṣī”tiādinā parammukhā ca upanayhanavasena lagati, na taṇhāsaṅgavasena. Kuppattīti kujjhati. Byāpajjatīti vipannacitto hoti. Thaddhabhāvaṃ āpajjati īsakampi muduttābhāvato. Duṭṭhārukoti maṃsalohitānaṃ duṭṭhabhāvena pakatibhāvaṃ jahitvā ṭhito duṭṭhavaṇo. “Duṭṭhārutā”tipi paṭhanti, tatthāpi tākāro padasandhikaro.

Tassāti duṭṭhārukassa. Savananti asucivisaṇḍanaṃ. Uddhumātassa viyāti kodhena uddhaṃ uddhaṃ dhumātakassa viya kodhūpāyāsassa avissajjanato. Caṇḍikatassāti kupitassa. Ettha ca kiñcāpi heṭṭhimamaggavajjhāpi kilesā tehi anuppattidhammatam āpāditattā samucchinna, tathāpi tasmīṃ santāne aggamaggassa anuppannattā tattha appahīnāpi kilesā atthevāti katvā tesam ñāṇānaṃ vijjūpamatā vuttā, na tehi maggehi pahīnānaṃ kilesānaṃ atthibhāvatoti daṭṭhabbaṃ.

Vajirūpamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Sevitabbasuttavaṇṇanā

26. Chaṭṭhe upasaṅkamitabboti kālena kālaṃ upasaṅkamitabbo. Allīyitabboti chāyāya viya vinā bhāvanāya nillīyitabbo. Punappunaṃ upāsītabboti abhiṇhaso upanīṣīditabbo. Anuddayāti mettāpubbabhāgo. Upasaṅkamtum vaṭṭatīti “etassa sīlena abhivuddhi bhavissati”ti upakāratthaṃ upasevanādi vaṭṭati.

Na paṭihaññissatīti “apehi, kiṃ etenā”ti paṭikkhepābhāvato piyasīlattā na paṭihaññissati. Phāsu bhavissatīti dvīsu hi sīlavantesu ekena sīlassa vaṇṇe kathite itaro anumodati. Tena tesam kathā phāsu ceva hoti pavattinī ca. Ekasmiṃ pana dussīle sati dussīlassa sīlakathā dukkathā, neva sīlakathā hoti, na phāsu hoti, na pavattinī. Dussīlassa hi sīlakathā aphāsu bhavissati. Sīlakathāya vuttamattham samādhipaññākathāsupi atidisati “samādhipaññākathāsupi eseva nayo”ti. Dve hi samādhilābhino samādhikatham sappaññā ca paññākatham kathentā rattiṃ vā divasaṃ vā atikkamantampi na jānanti.

Tattha tattha paññāya anuggahessāmīti tasmiṃ tasmiṃ anuggahetabbe paññāya sodhetabbe vaḍḍhetabbe ca adhikasīlam nissāya uppannapaññāya anuggahessāmīti attho. Tañca anuggaṇhanaṃ sīlassa asappāyānupakāradhamme vajjetvā tappaṭipakkhasevanena hotīti āha “sīlassa asappāye”tiādi. Sīlassa asappāyānupakāradhammā nāma anācārāgocarādayo, tappaṭipakkhato upakāradhammā veditabbā. Tasmiṃ tasmiṃ ṭhāneti taṃtaṃsikkhākoṭṭhāsapadaṭṭhāne. Anuggaṇhāti nāmāti abhinnaṃ asaṃkiliṭṭhaṃ katvā anuggaṇhāti nāma. Khāraparissāvaneti rajakānaṃ ūsakhārādikhāraparissāvanapaṭe. Hāyatīti sīlādinaṃ parihāyati. Setṭhaṃ puggalanti sīlādiguṇehi setṭhaṃ uttaritaraṃ uttamaṃ puggalaṃ.

Sevitabbasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Jigucchitabbasuttavaṇṇanā

27. Sattame abbhuggacchatīti ettha abhi-saddāpekkhāya “na”nti sāmīatthe upayogavacananti āha “assā”ti “taṃ kho pana bhavanta”ntiādīsu viya. Pāpako kittisaddoti lāmakabhāvena kathetabbasaddo. Gūthakūpo viya dussīlyanti etena dussīlassa gūthasadisattameva dasseti. Vacananti anīṭṭhavacanaṃ. Purimanayenevāti “gūthakūpo viya dussīlyā”ntiādinā pubbe vuttanayena. Sucimittoti sīlācārasuddhiyā sucimitto. Saha ayanti pavattantīti sahāyāti āha “sahagāmino”ti.

Jigucchitabbasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Gūthabhāṇīsuttavaṇṇanā

28. Aṭṭhame gūthabhāṇīti gūthasadisavacanattā gūthabhāṇī. Yathā hi gūthaṃ nāma mahājanassa anīṭṭhaṃ hoti, evameva imassa puggalassa vacanaṃ devamanussānaṃ anīṭṭhaṃ hoti. Duggandhakathanti kilesāsucisaṃkiliṭṭhatāya gūthaṃ viya duggandhavāyanakathaṃ. Pupphabhāṇīti supupphasadisavacanattā pupphabhāṇī. Yathā hi phullāni vassikāni vā adhimuttikāni vā mahājanassa iṭṭhāni kantāni honti, evameva imassa puggalassa vacanaṃ devamanussānaṃ iṭṭhaṃ hoti kantaṃ. Pupphāni viyāti campakasumanādisugandhapupphāni viya. Sugandhakathanti sucigandhavāyanakathaṃ kilesaduggandhābhāvato. Madhubhāṇīti ettha “mudubhāṇī”tipi paṭhanti. Ubhayatthāpi hi madhuravacanoti attho. Yathā hi catumadhuraṃ nāma madhuraṃ paṇītaṃ, evameva imassa puggalassa vacanaṃ devamanussānaṃ madhuraṃ hoti. Madhurakathanti kaṇṇasukhatāya pemaṇiyatāya ca saddato atthato ca madhurasabhāvakathaṃ. Attahetu vāti attano vā hatthapādādicchedanaharaṇahetu. Parahetu vāti etthāpi eseva nayo. Tenāha “attano vā”tiādi.

“Nelaṅgoti kho, bhante, sīlānametaṃ adhivacana”nti sutte āgatattā vuttaṃ “ettha vuttasīlaṃ viyā”ti. Pūreti guṇānaṃ pāripūriyaṃ. Sukumārāti apharusatāya mudukā komalā. Purassāti ettha pura-saddo tannivāsivācako daṭṭhabbo “gāmo āgato”tiādīsu viya. Tenāha “nagaravāsīna”nti. Maṇaṃ appāyati vaḍḍhetīti manāpā. Tenāha “cittavuddhikarā”ti.

Gūthabhāṇīsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Andhasuttavaṇṇanā

29. Navame andhotiādīsu pālīpadesu paṭhamo diṭṭhadhammikabhogasamharaṇapaññācakkhuno ca samparāyikatthasādhanapaññācakkhuno ca abhāvā “andho”ti vuccati dutiyopi, tatiyo pana dvinnampi bhāvā “dvicakkhū”ti vuccati. Paññācakkhūti āyakosallabhūtā paññācakkhu. Tenāha “phātiṃ kareyyā”ti. Adhamuttameti adhame ceva uttame ca. Paṭipakkhavasenāti paṭipakkhassa atthitāvasena. Sukkasappaṭibhāgāti sukkadhammehi pahāyakehi sappaṭibhāgāti jāneyya. Kaṇhasappaṭibhāgāti kaṇhadhammehi pahātabbehi sappaṭibhāgāti jāneyya.

Tathājātikāti yādisehi saputtadāraparijanasaññātimittabandhavaggaṃ attānaṃ sukheti pīṇeti, tādīsā bhogāpi na santi. Puññāni ca na karotīti samaṇabrāhmaṇakapaṇaddhikayācakānaṃ santappanavasena puññāni na karoti. Ubhayatthāti ubhayasmiṃ loke, ubhayasmiṃ vā attheti viggahoti dassento “idhaloke”tiādīmāha. Ubhayenāti vuttamatthaṃ yojetvā dassetuṃ “katha”ntiādi vuttaṃ. Yasmiṃ ṭhāneti yasmiṃyeva ṭhāne. Na socatīti sokahetūnaṃ tattha abhāvato na socati.

Andhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Avakujjasuttavaṇṇanā

30. Dasame avakujjapaññoti nikkujjapañño. Tenāha “adhomukhapañño”ti. Pubbapaṭṭhapanāti paṭhamārambho. Sanniṭṭhānanti kathāpariyosānaṃ. Appanāti desanāya niṭṭhāpanaṃ. Aneke vā anusandhiyoti yojetabbaṃ. Samādhi vātiādīsu lokuttaradhammā paramatthato sāsananti tadatthopādakasamādhi tassa ādīti vutto, tadāsannattā vipassanā, tassa mūlabhāvena ekadesattā maggo.

Sāsanassa pāripūrisuddhiyo nāma satthārā desitaniyāmeneva siddhā, tā panettha kathentassa vasena gahetabbāti dassetuṃ “anūnaṃ katvā desentī”ti, “niggaṇṭhiṃ katvā desentī”ti ca vuttaṃ. Tattha nijaṭanti niggumbaṃ anākulaṃ. Niggaṇṭhinti gaṇṭhiṭṭhānarahitaṃ suviññeyyaṃ katvā.

Ākiṇṇānīti ākiritvā saṃkiritvā ṭhapitānīti attho. Tenāha “pakkhittānī”ti. Ucchaṅgo viya ucchaṅgapañño puggalo daṭṭhabboti ucchaṅgasadisapaññatāya ucchaṅgapañño. Evaṃ paññā viya puggalopi ucchaṅgo viya hoti, tasmīṃ dhammānaṃ aciraṭṭhānatoti adhippāyena vuttaṃ. Yathā ca ucchaṅgasadisā paññā, evaṃ nikkujjakumbhasadisā paññā evāti daṭṭhabbā.

Samvidahanapaññāyāti “evaṃ kate idaṃ nāma bhavissatī”ti evaṃ taṃtaṃatthakiccaṃ saṃvidhātuṃ samatthātāya vicāraṇapaññāya rahito. Seyyoti seṭṭho pāsamsa. Pubbabhāgapapaṭipadanti cittavisuddhiādikā ariyamaggassa adhigamāya pubbabhāgapapaṭipattiṃ.

4. Devadūtavaggo

1. Sabrahmakasuttavaṇṇanā

31. Catutthassa paṭhame sabrahmakānīti saseṭṭhakāni. Yesanti yesaṃ kulānaṃ. Puttānanti puttehi. Pūjitasaddayogena hi idaṃ karaṇatthe sāmivacanaṃ. Tenāti āhārādinā. Paṭijaggitā gopitāti yathākālaṃ tassa tassa dātabbassa dānena veyyāvaccassa ca karaṇena paṭijaggitā ceva uppannānatthappaharaṇena gopitā ca honti. Tesanti mātāpitūnaṃ. Brahmādhībhāvasādhanaṃ tesāṃ guṇānaṃ atthitāya loke brahmā nāma vuccati, ācariyo nāma vuccati, āhuneyyo nāma vuccati, te mātāpitūnaṃ puttakaṃ paṭilabhantiṭi dassanavasena nesaṃ brahmādhībhāvasādhanaṃ “bahukārā”ti, vatvā taṃ tesāṃ bahukārataṃ nānākārato dassetuṃ “āpādakā”tiādi vuttaṃ. Mātāpitāro hi puttānaṃ jīvitassa āpādakā, sarīrassa posakā, ācārasamācārānaṃ sikkhāpakā sakalassapi imassa lokassa dassetāro. Tenāha “puttānaṃ hī”tiādi. Itthārammaṇaṃ tāva te dassentu, anitthārammaṇaṃ kathanti? Tampi dassetabbameva vajjanīyabhāvajānāpanatthaṃ.

Avijahitā hontīti tāsāṃ bhāvanāya brahmānaṃ brahmaloke uppannattā avijahitā honti bhāvanā. Lobhanīyavayasmaṃ paṭhamayobbane ativiya mudubhāvappattadassanaṃ satavihataaggahaṇaṃ. Pāṭiyekkanti visuṃ. Iminā kāraṇenāti iminā yathāvuttana puttesu pavattitehi atikkamena mettādisamuppattisaṅkhātena kāraṇena.

Tharusippanti asisattikuntakalāpādiāyudhasippaṃ. Muddāgaṇanāti aṅgulisamkocanādinā hatthamuddāya gaṇanā. Ādisaddena pāṇādīnaṃ saṅgaho. Pacchācariyā nāma mātāpitūnaṃ santike uggahita gahaṭṭhavattasseva puggalassa yathāsakaṃ hatthācariyādīnaṃ sippagāhāpananti katvā sabbapaṭhamāṃ ācariyā nāmāti yojetabbaṃ. Ānīya hutāṃ āhutaṃ. Pakārehi hutāṃ pāhutaṃ. Abhisaṅkhatanti tasseva vevacanaṃ.

Namo kareyyāti sāyaṃ pātaṃ upaṭṭhānaṃ gantvā “idaṃ mayhaṃ uttama puñña khetta”nti namakkāraṃ kareyya. Tāya naṃ pāricariyāyāti ettha nanti nipātamattaṃ, yathāvuttapāricaraṇenāti attho. Atha vā pāricariyāyāti bharaṇakiccakaraṇakulavaṃsappatiṭṭhānāpanādinā pañcavidhaupaṭṭhānena. Vuttañhetā -

“Pañcahi kho, gahapatiputta, ṭhānehi puttana puratthimā disā mātāpitāro paccupaṭṭhātabbā - ‘bhato nesaṃ bharissāmi, kiccaṃ nesaṃ karissāmi, kulavaṃsaṃ ṭhapessāmi, dāyajjaṃ paṭipajjāmi, atha vā pana petānaṃ kālakatānaṃ dakkhiṇaṃ anuppadaṃsāmi’ti. Imehi kho, gahapatiputta, pañcahi ṭhānehi puttana puratthimā disā mātāpitāro paccupaṭṭhitā pañcahi ṭhānehi puttaṃ anukampanti, pāpā nivārenti, kalyāṇe nivesenti, sippaṃ sikkhāpenti, patirūpena dārena saṃyojenti, samaye dāyajjaṃ niyyādentī”ti.

Apica yo mātāpitāro tīsu vatthūsu abhippasanne katvā sīlesu vā patitṭhāpetvā pabbajjāya vā niyojetvā upaṭṭhahati, ayam mātāpitūpaṭṭhākānaṃ aggoti veditabbo. Sā panāyaṃ pāricariyā puttassa ubhayalokahitasukhāvahāti taṃ dassetuṃ “idheva naṃ pasamsanti, pecca sagge pamodatī”ti vuttaṃ. Pasamsantīti “ayam puggalo mattheyyo petteyyo saggasaṃvattaniyaṃ paṭipadaṃ pūretī”ti idheva naṃ pasamsanti. Āmodati ādito paṭṭhāya modappattiyā. Pamodati nānappakāramodasampavattiyā.

Sabrahmakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ānandasuttavaṇṇanā

32. Dutiye tathājātikoti tathāsabhāvo. Cित्तेkaggaṭālābhoti cित्तेkaggaṭāya adhiḡamo. Rūpameva kilesupattiyā kāraṇabhāvato rūpanimittaṃ. Esa nayo sesesupi. Sassatādinimittanti sassatucchedabhāvanimittaṃ. Puggalanimittanti puggalābhinivesananimittaṃ. Dhammanimittanti dhammārammaṇasaṅkhātāṃ nimittaṃ. “Siyā nu kho, bhante”ti therena puṭṭho bhagavā “siyā”ti avoca lokuttarasamādhippaṭilābhaṃ sandhāya. So hi nibbānaṃ santaṃ paṇītanti ca passati. Tenāha “idhānandā”tiādi.

Nibbānaṃ santanti samāpattiṃ appetvāti nibbānaṃ santanti ābhujitvā phalasaṃpattiṃ appetvā. Divasaṃpīṭiadinā asaṅkhatāya dhātuyā accantasantaṇṇatāḍibhāvaṃ dasseti. Aṭṭhavidheti “santaṃ paṇītaṃ sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhākkhaya virāgo nirodho nibbāna”nti evaṃ aṭṭhavidhe ābhogaṣaṇṇite samannāhāre. Niddhāraṇe cetāṃ bhummaṃ. Imasmiṃ ṭhāne...pe... labbhantevāti “idhānanda, bhikkhuno evaṃ hotī”ti āgate imasmiṃ suttappadese ekopi ābhogaṣamaṇṇāhāro cepi sabbe aṭṭhapi ābhogaṣamaṇṇāhārā labbhanteva samannāharataṃ atthāvahattā.

Ñāṇena jānitvāti vipassanāñāṇasahitena maggañāṇena jānitvā. Parāṇi ca oparāṇi ca cakkhādīni āyatanāni. Santatāyāti paṭippassaddhitāya. Kāyaduccaritādidhūmavirahitoti kāyaduccaritādi eva santāpanaṭṭhena dhūmo, tena virahito. Anīḡhoti apāpo. Jātijaṛāgahaṇeneva byādhimaraṇampi gahitamevāti tabbhāvabhāvatoti vuttaṃ.

Ānandasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sāriputtasuttavaṇṇanā

33. Tatiye, “sāriputta, mayā saṃkhittena desitaṃ dhammaṃ tādiseṇapi na sukaraṃ viññātu”nti iminā adhippāyeneva vadanto therassa ñāṇaṃ sabbamatikkamaṃ. Aññātāro ca dullabhāti hi iminā sāmāññavacanena sāriputtattherampi antogadhaṃ katvā dassento tenapi attano desanāya duppaṭividdhabhāvaṃ dasseti.

Sammāti hetunā kāraṇena. Tenāha “upāyenā”tiādi. Mānābhisamayāti mānassa dassanābhisamayā. Pahānābhisamayoti ca dassanābhisamayoti ca pariññābhisamayoti vutto. Arahattamaḡo hi pariññākiccaṣiddhiyā kiccavasena mānaṃ passati, asaṃmohappaṭivedhavasenāti vuttaṃ hoti, ayamassa dassanābhisamayoti. Tena diṭṭho pana pahānābhisamayoti ca. Dassanābhisamayena hi pariññābhisamayameva pahīyati. Diṭṭhavisena diṭṭhasattānaṃ jīvitāṃ viya ayamassa pahānābhisamayoti. Aṭṭhakathāyaṃ pana pahānābhisamayassa dassanābhisamayanaṇantariyakattā “pahānābhisamayena”icceva vuttaṃ. Pahānābhisamayeti hi gahite dassanābhisamayoti

gahitova hoti.

Antamakāsi dukkhassāti arahattamaggena mānassa pahīnattā ye ime
“kāyabandhanassa anto jīrati, haritantam vā”ti evaṃ vuttaantimamariyādanto ca
“antamidam, bhikkhave, jīvikāna”nti evaṃ vuttalāmakanto ca “sakkāyo eko anto”ti
evaṃ vuttakoṭṭhāsanto ca “esevanto dukkhassa sapaccayasaṅkhayā”ti evaṃ
vuttakoṭṭhāsanto cāti cattāro antā, tesu sabbasseva vaṭṭadukkhassa aduṃ
catutthakoṭṭhāsantam antamakāsi, paricchedam parivaṭṭumam akāsi,
antimasamudayamattāvasesam dukkhamakāsīti vuttam hoti. Tenāha
“vaṭṭadukkhassa antamakāsi”ti.

Nanu ca “pahāna”nti imassa niddese nibbānam āgataṃ? Idha
paṭippassaddhippahānasaṅkhātam arahattaphalam vuttam, tasmā niddesenāyam
vaṇṇanā virujjhatīti āha “niddese panā”tiādi. Tattha tāni padāni āgatānīti tasmim
niddese “pahānam vūpasamam paṭinissagga”ntiādīni padāni āgatāni.

Dhammatakkapurejavanti iminā tasmim catutthajjhānavimokkhe tathvā jhānaṅgāni
vipassitvā adhigataṃ arahattavimokkham vadati. Arahattavimokkhassa hi
maggasampayuttasammāsaṅkappasaṅkhāto dhammatakkko purejavo hoti.

Sāriputtasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Nidānasuttavaṇṇanā

34. Catutthe piṇḍakaraṇatthāyāti āyūhanavasena rāsikaraṇatthāya. Abhinnānīti
ekadesenapi akhaṇḍitāni. Bhinnakālato paṭṭhāya hi bījam bījakiccāya na upakappati.
Apūtīnīti udakate manena pūtibhāvam na upagatāni. Pūtibījañhi bījatthāya na
upakappati. Tenāha “pūtibhāvena abijattam appattānī”ti. Na vātena na ca ātapena
hatānīti vātena ca ātapena ca na hatāni, nirojatham na pāpitāni. Nirojañhi kasaṭabījam
bījatthāya na upakappati. Sārādānīti taṇḍulasārassa ādānato sārādāni. Nissārañhi
bījam bījatthāya na upakappati. Tenāha “gahitasārānī”ti, patiṭṭhitasārānīti attho.
Sannicayabhāvena sukham sayitānīti cattāro māse koṭṭhapakkhittaniyāmeneva
sukhasayitāni.

Kammavibhattīti kammavibhāgo. Diṭṭhadhammo vuccati paccakkhabhūto
paccuppanno attabhāvo, tattha veditabbaphalam kammam
diṭṭhadhammavedanīyam. Paccupannabhavato anantaram veditabbaphalam
kammam upapajjavedanīyam. Aparapariyāyavedanīyanti
diṭṭhadhammānantarabhavato aññasmim attabhāvapariyāye attabhāvaparivatte
veditabbaphalam kammam. Paṭipakkhehi anabhibhūtatāya paccayavisesena
paṭiladdhavisēsātāya ca balavabhāvappattā tādisassa pubbābhisāṅkhārassa vasena
sātisayā hutvā pavattā paṭhamajavanacetanā tasmimyeva attabhāve phaladāyini
diṭṭhadhammavedanīyakammam nāma. Sā hi vuttākārena balavatī javanasantāne
guṇavisesayuttesu upakārānupakāravasappavattiyā āsevanālābhena appavipākatāya
ca paṭhamajavanacetanā itaradvayam viya pavattasantānuparamāpekkham
okāsalābhāpekkhañca kammam na hotīti idheva pupphamattam viya
pavattivipākamattam phalam deti. Tathā asakkontanti kammaṃ vipākadānam nāma
upadhippayogādipaccayantarasamavāyeneva hotīti tadabhāvato tasmimyeva
attabhāve vipākam dātuṃ asakkontam. Ahoṣikkammanti ahoṣi eva kammam, na tassa
vipāko ahoṣi atthi bhavissati cāti evaṃ veditabbam kammam.

Atthasādhikāti dānādipāṇātipātādiatthassa nipphādikā. Kā pana sāti āha “sattamajavanacetanā”ti. Sā hi sannitṭhāpakacetanā vuttanayena paṭiladdhavisesa purimajavanacetanāhi laddhāsevanā ca samānā anantarattabhāve vipākadāyini upapajjavedanīyakammaṃ nāma. Purimaupamāyayevāti migaluddakopamāyayeva.

Sati saṃsārappavattiyāti iminā asati saṃsārappavattiyaṃ ahosikammapakke tiṭṭhati vipaccanokāsassa abhāvatoti dīpeti. Yaṃ garukanti yaṃ akusalaṃ mahāsāvajjaṃ, kusalañca mahānubhāvaṃ kammaṃ. Kusalaṃ vā hi hotu akusalaṃ vā, yaṃ garukaṃ mātughātādikammaṃ vā mahaggatakammaṃ vā, tadeva paṭhamam vipaccati. Tenāha “kusalākusalesu panā”tiādi. Yaṃ bahulanti yaṃ bahulaṃ abhiñhaso kataṃ samāsevitam. Tenāha “kusalākusalesu pana yaṃ bahulam hoti”tiādi. Yadāsannam nāma maraṇakāle anussaritam kammaṃ, āsannakāle kate pana vattabbameva natthīti āha “yaṃ pana kusalākusalesu āsannamaraṇe”tiādi. Anussaritam pariyaṭṭabhāvena anussaritam.

Tesaṃ abhāveti tesaṃ yaṃgarukādīnam tiṇṇam kammānam abhāve. Yattha katthaci vipākaṃ detīti paṭisandhijanakavasena vipākaṃ deti. Paṭisandhijanakavasena hi garukādikammamacatukkaṃ vuttaṃ. Tattha garukaṃ sabbapaṭhamam vipaccati, garuke asati bahulīkataṃ, tasmim asati yadāsannam, tasmim asati “kaṭattā vā panā”ti vuttaṃ purimajātisu katakammaṃ vipaccati. Bahulāsannapubbakatesu ca balābalaṃ jānitabbaṃ. Pāpato pāpantaram kalyāṇaṃca, kalyāṇato kalyāṇantaram pāpaṃca bahulīkataṃ. Tato mahatova pubbakatādi appaṇca bahulānussaraṇena vipaṭṭisārādijananato, paṭipakkhassa aparipuṇṇatāya āradhaviṭṭakassa kammassa kammasesassa vā aparapariyāyavedanīyassa aparikkhīnatāya santatiyā pariṇāmaṃvisesatoti tehi tehi kāraṇehi āyūhitaphalaṃ paṭhamam vipaccati. Mahānāradakassapajātake videharaṇṇo senāpati alāto, bījako dāso, rājakaṇṇā rucā ca ettha nidassanam. Tathā hi vuttaṃ bhagavatā -

“Tatrānanda, yvāyaṃ puggalo idha pāṇātipātī...pe... micchādiṭṭhi. Kāyassa bhedaṃ param maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātam nirayaṃ upapajjati, pubbe vāssa taṃ kataṃ hoti pāpakammaṃ dukkhavedanīyaṃ, pacchā vāssa taṃ kataṃ hoti pāpakammaṃ dukkhavedanīyaṃ, maraṇakāle vāssa hoti micchādiṭṭhi samattā samādinna, tena so kāyassa bhedaṃ param maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātam nirayaṃ upapajjati”ti -

Ādi. Sabbam mahākammavibhaṅgasuttaṃ vitthāretabbaṃ. Kiṃ bahunā. Yaṃ taṃ tathāgatassa mahākammavibhaṅgañāṇam, tassevāyaṃ visayo, yadidaṃ tassa tassa kammassa tena tena kāraṇena pubbāparavipākatā samatthīyati.

Idāni janakādikammamacatukkaṃ vibhajanto “janakaṃ nāmā”tiādimāha. Pavattim na janetīti pavattivipākaṃ na janeti. Paṭhamanaye janakakammassa paṭisandhivipākamattasseva vuttattā tassa pavattivipākadāyakattampi anujānanto “aparo nayo”tiādimāha. Tattha paṭisandhidānādivasena vipākasantānassa nibbattaṃ janakaṃ. Sukhadukkhasantānassa nāmarūpappabandhassa vā cirataram pavattihetubhūtam upatthambhakaṃ. Tenāha “sukhadukkham upatthambheti, addhānam pavatteti”ti. Upapīlakaṃ sukhadukkhappabandhe pavattamāne saṇikaṃ saṇikaṃ hāpeti. Tenāha “sukhadukkham pīleti bādheti, addhānam pavattitum na deti”ti.

Vātakāḷako mahallako core ghātetuṃ na sakkotīti so kira mahallakakāle ekappahārena sīsaṃ chindituṃ na sakkoti, dve tayo vāre paharanto manusse kilameti, tasmā te evamāhaṃsu. Anulomikaṃ khantiṃ paṭilabhitvāti sotāpattimaggassa orato anulomikaṃ khantiṃ labhitvā. Taruṇavacchāya gāviyā madditvā jīvitakkhayaṃ pāpitoti ekā kira yakkhinī dhenuvesena āgantvā ure paharitvā māresi, taṃ sandhāyetam vuttaṃ. Nagare bhavo nāgariyo.

Ghātetvāti upacchinditvā. Kammaṃ upacchindanaṃ nāma tassa vipākappaṭibāhanamevāti āha “tassa vipākaṃ paṭibāhitvā”ti. Tañca attano vipākuppattiyā okāsakaraṇanti vuttaṃ “attano vipākassa okāsaṃ karotī”ti. Vipaccanāya katokāsaṃ kammaṃ vipakkammeva nāma hotīti āha “evaṃ pana kammena kate okāse taṃ vipākaṃ uppannaṃ nāma vuccatī”ti. Upapīḷakaṃ aññassa vipākaṃ upacchindati, na sayam attano vipākaṃ deti. Upaghātaṃ pana dubbalakammaṃ upacchinditvā attano vipākaṃ uppādetīti ayametesam viseso. Kiñci bahvābādhatādipaccayūpasannipātena vipākassa vibādhakaṃ upapīḷakaṃ, tathā vipākasappa upacchedakaṃ. Upaghātakakammaṃ pana upaghātetvā attano vipākassa okāsakaraṇena vipaccane sati janakameva siyā. Janakādibhāvo nāma vipākaṃ pati icchitabbo, na kammaṃ patīti vipākasappa upaghātakatā yuttā viya dissati, vīmaṃsitabbaṃ.

Aparo nayo - yasmiṃ kamme kate paṭisandhiyaṃ pavatte ca vipākakaṭattārūpānaṃ uppatti hoti, taṃ janakaṃ. Yasmiṃ pana kate aññena janitassa iṭṭhassa vā aniṭṭhassa vā phalassa vibādhakavicchedakapaccayānuppattiyā upabrūhanapaccayuppattiyā janakasāmatthiyānurūpaṃ parisuddhiciratarappabandhā hoti, taṃ upatthambhakaṃ. Janakena nibbattitaṃ kusalaphalaṃ vā akusalaphalaṃ vā yena paccanīkabhūtena rogadhātuvisamatādinimittatāya vibādhayati, taṃ upapīḷakaṃ. Yena pana kammunā janakasāmatthiyavasena ciratarappabandhārahampi samānaṃ phalaṃ vicchedakapaccayuppattiyā upahaññati vicchijjati, taṃ upaghātakanti ayamettha sāro.

Tattha keci dutiyassa kusalabhāvaṃ itthattamāgatassa appābādhadīghāyukatāsaṃvattanavasena, pacchimānaṃ dvinnāṃ akusalabhāvaṃ bahvābādhaappāyukatāsaṃvattanavasena vaṇṇenti. Tathā ca vuttaṃ majjhimanikāye cūḷakammavibhaṅgasuttavaṇṇanāyaṃ -

“Cattāri hi kammāni - upapīḷakaṃ, upacchedakaṃ, janakaṃ, upatthambhakanti. Balavakammena hi nibbattaṃ pavatte upapīḷakaṃ āgantvā atthato evaṃ vadati nāma ‘sacāhaṃ paṭhamataraṃ jāneyyaṃ, na te idha nibbattituṃ dadeyyaṃ, catūsuyeva taṃ apāyesu nibbattāpeyyaṃ. Hotu, tvaṃ yattha katthaci nibbatta, ahaṃ upapīḷakakammaṃ nāma taṃ pīletvā nirojaṃ niyūsaṃ kasaṭaṃ karissāmī’ti. Tato paṭṭhāya taṃ tādisaṃ karoti. Kiṃ karoti? Parissayaṃ upaneti, bhoge vināseti.

“Tattha dārakassa mātukucchiyaṃ nibbattakālato paṭṭhāya mātu assādo vā sukhaṃ vā na hoti, mātāpitūnaṃ pīḷāva uppajjati. Evaṃ parissayaṃ upaneti. Dārakassa pana mātukucchimhi nibbattakālato paṭṭhāya gehe bhogā udakaṃ patvā loṇaṃ viya rājādīnaṃ vasena nassanti, kumbhadohanadhenuyo khīraṃ na denti, sūratā goṇā caṇḍā honti, kāṇā honti, khañjā honti, gomaṇḍale rogo patati, dāsādayo vacanaṃ na karonti, vāpitaṃ sassam na jāyati, gehagataṃ gehe, araṇṇagataṃ araṇṇe nassati, anupubbena ghāsacchādanamattaṃ

dullabhaṃ hoti, gabbhaparihāro na hoti, vijātakāle mātu thaññaṃ chijjati, dārako parihāraṃ alabhanto pīlito nirojo niyūso kasaṭo hoti. Idaṃ upapīlakakammaṃ nāma.

“Dīghāyukakammena pana nibbattassa upacchedakakammaṃ āgantvā āyuṃ chindati. Yathā hi puriso aṭṭhusabhagamaanā katvā saraṃ khipeyya, tamañño dhanuto muttamattaṃ muggarena paharivā tattheva pāteyya, evaṃ dīghāyukakammena nibbattassa upacchedakakammaṃ āyuṃ chindati. Kiṃ karoti? Corānaṃ aṭaviṃ paveseti, vālamacchodakaṃ otāreti, aññataraṃ vā pana saparissayaṭṭhānaṃ upaneti. Idaṃ upacchedakakammaṃ nāma.

‘Upaghātaka’ntipi etasseva nāmaṃ. Paṭisandhinibbattaṃ pana kammaṃ janakakammaṃ nāma. Appabhogakulādīsu nibbattassa bhogasampadādikaraṇena upatthambhakakammaṃ upatthambhakakammaṃ nāma.

“Parittakammenapi nibbattaṃ etaṃ pavatte pāṇātipātādiviratikammaṃ āgantvā atthato evaṃ vadati nāma ‘sacāhaṃ paṭhamataraṃ jāneyyaṃ, na te idha nibbattituṃ dadeyyaṃ, devalokeyeva taṃ nibbattāpeyyaṃ, hotu, tvaṃ yattha katthaci nibbatta, ahaṃ upatthambhakakammaṃ nāma upatthambhaṃ te karissāmi’ti upatthambhaṃ karoti. Kiṃ karoti? Parissayaṃ nāseti, bhoge uppādeti.

“Tattha dārakassa mātukucchiyaṃ nibbattakālato paṭṭhāya mātāpitūnaṃ sukhomeva sātameva hoti. Yepi pakatiyā manussāmanussaparissayā honti, te sabbe apagacchanti. Evaṃ parissayaṃ nāseti. Dārakassa pana mātukucchimhi nibbattakālato paṭṭhāya gehe bhogānaṃ pamāṇaṃ na hoti, nidhikumbhiyo puratopi pacchatopi gehaṃ parivaṭṭamānā pavisanti. Mātāpitāro parehi ṭhapitadhanassapi sammukhībhaṃ gacchanti, dhenuyo bahukhīrā honti, goṇā sukhasīlā honti, vappaṭṭhāne sassāni sampajjanti, vaḍḍhiyā vā sampayuttaṃ, tāvakālikaṃ vā dinnaṃ dhanaṃ acoditā sayameva āharitvā denti, dāsādayo subbacā honti, kammantā na parihāyanti, dārako gabbhato paṭṭhāya parihāraṃ labhati, komārikavejjā sannihitāva honti. Gahapatikule jāto seṭṭhiṭṭhānaṃ, amaccakulādīsu jāto senāpatiṭṭhānādīni labhati. Evaṃ bhoge uppādeti. So aparissayo sabhogo ciraṃ jīvati. Idaṃ upatthambhakakammaṃ nāma. Imesu catūsu purimāni dve akusalāneva, janakaṃ kusalampi akusalampi, upatthambhakaṃ kusalamevā’ti.

Ettha vibādhūpaghātā nāma kusalavipākamhi na yuttāti adhippāyena “dve akusalānevā’ti vuttaṃ. Devadattādīnaṃ pana nāgādīnaṃ ito anuppadinnayāpanakapetānañca narakādīsu akusalavipākūpatthambhanūpapīlanūpaghātakāni santīti catunnampi kusalākusalabhāvo na virujjhati. Evañca katvā yā bahūsu ānantariyesu katesu ekena gahitappaṭisandhikassa itaresaṃ tassa anubalappadāyitā vuttā, sāpi samatthitā hoti.

Suttantapariyāyena ekādasa kammāni vibhajitvā idāni abhidhammapariyāpannaṃ dassento “atthekaccāni pāpakāni kammāsammādanāni”tiādīnā vibhaṅgapāliṃ dasseti. Tattha gatisampattiṭṭhānāni gatisampattiyā paṭibāhitāni nivāritāni paṭisedhitāni. Sesapadesupi eseva nayo. Tattha ca gatisampattīti sampannagati devaloko ca manussaloko ca. Gativipattīti vipannagati cattāro apāyā. Upadhisampattīti

attabhāvasamiddhi. Upadhivipattīti hīnaattabhāvatā. Kālasampattīti
surājasumanussakālasaṅkhāto sampannakālo. Kālavipattīti
durājadummanussakālasaṅkhāto vipannakālo. Payogasampattīti sammāpayogo.
Payogavipattīti micchāpayogo.

Idāni yathāvuttapāliya atthaṃ dassento “tatthā”tiādimāha. Tattha
aniṭṭhārammaṇānubhavanārahe kamme vijjamāneyevāti iminā
aniṭṭhārammaṇānubhavananimittakassa pāpakammasa sabbhāvaṃ dasseti. Taṃ
kammanti taṃ pāpakaṃ kammaṃ. Ekaccassa hi aniṭṭhārammaṇānubhavananimittaṃ
bahupāpakammaṃ vijjamānampi gativipattiyaṃ ṭhitasseva vipaccati. Yadi pana so
ekena kalyāṇakammena gatisampattiyaṃ devesu vā manussesu vā nibbatteyya,
tādise ṭhāne akusalassa vāro natthi, ekantaṃ kusalassevāti taṃ kammaṃ
gatisampattiapaṭibāḷhaṃ na vipaccati. Patibāhitaṃ hutvāti bādhitāṃ hutvā.
Attabhāvasamiddhiyanti sarīrasampattiyaṃ. Kiliṭṭhakammassāti
hatthimeṇḍaassabandhakagopālakādikammasa. Palāyitabbayuttakāleti
hatthiādipaccatthikasamāgamakāle. Lañjaṃ detīti evaṃ me bādhatāṃ paresaṃ vase
na hotīti deti. Corikayuttakāleti pakkhabalādīnaṃ labbhamānakāle. Antarakappeti
pariyosānapatte antarakappe.

Abhidhammanayena soḷasa kammāni vibhajtvā paṭisambhidāmagga-pariyāyena
dvādasa kammāni vibhajtvā dassetuṃ “aparānipī”tiādimāha. Tattha atītabhavesu
katassa kammassa atītabhavesuyeva vipakkavipākaṃ gahetvā “ahosi kammaṃ ahosi
kammavipāko”ti vuttanti āha “yaṃ kammaṃ atīte āyūhita”ntiādi. Vipākavāranti
vipaccanāvasaraṃ vipākavāraṃ. “Vipākavāraṃ labhatī”ti iminā vuttamevatthaṃ
“paṭisandhiṃ janesī”tiādinā vibhāveti. Tattha paṭisandhiṃ janesīti iminā ca
paṭisandhidāyakassa kammassa pavattivipākadāyitāpi vuttā hoti. Pavattivipākasseva
pana dāyakaṃ rūpajanakasīsena vadati. Tasseva atītassa kammassa
diṭṭhadhammavedanīyassa upapajjavedanīyassa ca paccayavekallena
atītabhavesuyeva avipakkavipākāṇca, atīteyeva parinibbutassa
diṭṭhadhammavedanīyaupapajjavedanīyaaparapariyāyavedanīyassa kammassa
avipakkavipākāṇca gahetvā “ahosi kammaṃ nāhosi kammavipāko”tipi vuttanti āha
“yaṃ pana vipākavāraṃ na labhī”tiādi.

Atītasseeva kammassa avipakkavipākassa paccuppannabhava paccayasampattiya
vipaccamānaṃ vipākaṃ gahetvā “ahosi kammaṃ atthi kammavipāko”ti vuttanti āha
“yaṃ pana atīte āyūhita”ntiādimāha. Atītasseeva kammassa atikkantavipākakālassa
ca paccuppannabhava parinibbāyantassa ca avipaccamānavipākaṃ gahetvā “ahosi
kammaṃ natthi kammavipāko”ti vuttanti āha “aladdhavipākavāra”ntiādi. Atītasseeva
kammassa vipākārahassa avipakkavipākassa anāgatabhave paccayasampattiya
vipaccitabbaṃ vipākaṃ gahetvā “ahosi kammaṃ bhavissati kammavipāko”ti vuttanti
dassento “yaṃ pana atīte āyūhita”ntiādimāha. Atītasseeva kammassa
atikkantavipākakālassa ca anāgatabhave parinibbāyitabbassa
avipaccitabbavipākāṇca gahetvā “ahosi kammaṃ na bhavissati kammavipāko”ti
vuttanti āha “yaṃ anāgate vipākavāraṃ na labhissati”tiādi. Evaṃ tāva atītakammaṃ
atītapaccuppannānāgatavipākāvipākavasena chadhā dassitaṃ.

Idāni paccuppannabhava katassa diṭṭhadhammavedanīyassa idheva vipaccamānaṃ
vipākaṃ gahetvā “atthi kammaṃ atthi kammavipāko”ti vuttanti dassento “yaṃ
pana etarahi āyūhita”ntiādimāha. Yaṃ pana etarahi vipākavāraṃ na labhatītiādinā
tasseva paccuppannassa kammassa paccayavekallena idha avipaccamānaṇca

diṭṭheva dhamme parinibbāyantassa idha avipaccamānañca vipākaṃ gahetvā “atthi kammaṃ natthi kammavipāko”ti vuttanti dasseti. Paccuppannasseva kammassa upapajjavedanīyassa aparapariyāyavedanīyassa ca anāgatabhave vipaccitabbavipākaṃ gahetvā “atthi kammaṃ bhavissati kammavipāko”ti vuttanti āha “yaṃ pana etarahi āyūhitaṃ anāgate vipākavāraṃ labhissatī”tiādi. Paccuppannasseva kammassa upapajjavedanīyassa paccayavekallena anāgatabhave avipaccitabbañca anāgatabhave parinibbāyitabbassa aparapariyāyavedanīyassa avipaccitabbañca vipākaṃ gahetvā “atthi kammaṃ na bhavissati kammavipāko”ti vuttanti āha “yaṃ pana vipākavāraṃ na labhissatī”tiādi.

Evañca paccuppannakammaṃ paccuppannānāgatavipākāvipākavasena catudhā dassetvā idāni anāgatabhave katassa kammassa anāgate vipaccitabbavipākaṃ gahetvā “bhavissati kammaṃ bhavissati kammavipāko”ti vuttanti dassento “yaṃ panānāgate āyūhissatī”tiādimāha. Tasseva anāgatassa kammassa paccayavekallena avipaccitabbañca anāgatabhave parinibbāyitabbassa avipaccitabbañca vipākaṃ gahetvā “bhavissati kammaṃ na bhavissati kammavipāko”ti vuttanti āha “yaṃ pana vipākavāraṃ na labhissatī”tiādi. Evaṃ anāgatakammaṃ anāgatavipākāvipākavasena dvīdhā dassitaṃ. Evantiādinā yathāvuttadvādasakammāni nigameti.

Idāni sabbesu yathāvuttappabhedesu kammesu yāni abhidhammanayena vibhattāni soḷasa kammāni, yāni ca paṭisambhidāmaggapariyāyena vibhattāni dvādasā kammāni, tāni sabbāni suttantikapariyāyena vibhattesu ekādasavidhesuyeva kammesu antogadhāni, tāni ca diṭṭhadhammavedanīyaupapajjavedanīyaaparapariyāyavedanīyesu tīsuyeva antogadhānīti dassento “īti imāni cevā”tiādimāha. Tattha attano ṭhānā osakkītvāti attano yathāvuttadvādasasoḷasappabhedasaṅkhātāṭṭhānato pariḥāpetvā, taṃ taṃ pabbhedaṃ hitvāti vuttaṃ hoti. Ekādasā kammāniyeva bhavantīti taṃsabhāvānaṃyeva kammānaṃ dvādasadhā soḷasadhā ca vibhajitvā vuttattā evamāha. Yasmā ekādasadhā vuttakammāni diṭṭhadhammavedanīyāni vā siyumaṃ upapajjavedanīyāni vā aparapariyāyavedanīyāni vā, tasmā vuttaṃ “tīṇiyeva kammāni hontī”ti.

Tesaṃ saṅkamaṇaṃ natthīti tesaṃ diṭṭhadhammavedanīyādīnaṃ saṅkamaṇaṃ natthi, saṅkamaṇaṃ upapajjavedanīyādibhāvāpatti. Tenāha “yathāṭṭhāneyeva tiṭṭhantī”ti, attano diṭṭhadhammavedanīyādiṭṭhāneyeva tiṭṭhantīti attho. Diṭṭhadhammavedanīyameva hi paṭhamajavanacetanā, upapajjavedanīyameva sattamajavanacetanā, majjhe pañca aparapariyāyavedanīyamevāti natthi tesaṃ aññaṃaññaṃ saṅgaho, tasmā attano attano diṭṭhadhammavedanīyādisabhāveyyeva tiṭṭhanti. Teneva bhagavatā - “diṭṭhe vā dhamme, upapajja vā, apare vā pariyāye”ti tayo vikappā dassitā. Tenevāha “diṭṭhadhammavedanīyaṃ kamma”ntiādi. Tattha “diṭṭhe vā dhamme”ti satthā na vadeyyāti asati niyāme na vadeyya. Yasmā pana tesaṃ saṅkamaṇaṃ natthi, niyatasabhāvā hi tāni, tasmā satthā “diṭṭhe vā dhamme”tiādimavoca.

Sukkapakkheti “alobho nidānaṃ kammānaṃ samudayāyā”tiādinā āgate kusalapakkhe. Niruddheti ariyamaggādhigamena anuppādanirodhena niruddhe. Tālavatthu viya katanti yathā tāle chinne ṭhitaṭṭhāne kiñci na hoti, evaṃ kamme pahīne kiñci na hotīti attho. Tālavatthūti vā matthakacchinno tālo vutto pattaphalamakulasūciādīnaṃ abhāvato. Tato eva so aviruḷhidhammo. Evaṃ pahīnakammo sattasantāno. Tenāha “matthakacchinnatālo viyā”ti. Anuabhāvaṃ

kataṃ pacchato dhammappavattiyā abhāvato. Tenāha “yathā”tiādi.
Appavattikatakālo viyāti bījānaṃ sabbaso appavattiyā katakālo viya.
Chinnamūlakānanti kilesamūlassa sabbaso chinnattā chinnamūlakānaṃ. Kilesā hi
khandhānaṃ mūlāni.

Vedanīyanti veditabbaṃ. Aññaṃ vatthu natthīti aññaṃ adhiṭṭhānaṃ natthi.
Sugatisaññitāpi heṭṭhimantena saṅkhāradukkhato anapagatattā duggatiyo evāti
vuttaṃ “sabbā duggatiyo”ti, evaṃ vā ettha attho daṭṭhabbo. Lobho etassa
kāraṇabhūto atthīti lobhaṃ, lobhanimittaṃ kammaṃ. Tathā dosanti etthāpi. Tenāha
“lobhadosasīsenā lobhajañca dosajañca kammameva niddiṭṭha”nti. Vaṭṭavivaṭṭanti
vaṭṭaṇca vivaṭṭaṇca.

Nidānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Hatthakasuttavaṇṇanā

35. Pañcame āḷaviyanti āḷaviraṭṭhe, na āḷavinagare. Tenāha “āḷaviyanti āḷaviraṭṭhe”ti.
Athāti avicchedatthe nipāto. Tattha bhagavato nisajjāya avicchinnāya evāti attho.
Tenāha “eva”ntiādi. Hatthato hatthaṃ gatattāti āḷavakassa yakkhassa hatthato
sammāsambuddhassa hatthaṃ, tato rājapurisānaṃ hatthaṃ gatattā.

Māghassāti māghamāsassa. Evaṃ phaggunassāti etthāpi. Khurantarehi kaddamo
uggantvā tiṭṭhatīti kaddamo khurantarehi uggantvā tiṭṭhati. Catūhi disāhi vāyanto
vāto verambhoti vuccati verambhavātasadisattā.

Pañcadvārakāyanti pañcadvārānusārena pavattaṃ viññāṇakāyaṃ. Khobhayamānāti
kilesakhobhavasena khobhayamānā cittaṃ saṅkhobhaṃ karontā. Cetasikāti
manodvārikacittasannissitā. Tenāha “manodvāraṃ khobhayamānā”ti. So rāgoti
taṃsadiso rāgo. Bhavati hi taṃsadise tabbohāro yathā “sā eva tittirikā, tāni eva
osadhānī”ti. Yādiso hi ekassa puggalassa uppajjanakarāgo, tādiso eva tato aññaṃ
rāgabhāvasāmaññato. Tena vuttaṃ “tathārūpo rāgo”tiādi. Icchitālābhena rajanīyesu
vā niruddhesu vatthūsu domanassuppattiyā dosapariḷāhānaṃ sambhavo veditabbo.

Na limpati anupalittacittattā. Sītibhūto nibbutasabbapariḷāhattā. Āsattiyo vuccanti
taṇhāyo tattha tattha āsañjanaṭṭhena. Darathanti pariḷāhajātaṃ. Cetasoti
sāmivacanaṃ.

Hatthakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Devadūtasuttavaṇṇanā

36. Chaṭṭhe devadūtānīti liṅgavipallāsaṃ katvā vuttanti āha “devadūtā”ti,
ubhayaliṅgaṃ vā etaṃ padaṃ, tasmā napuṃsakaliṅgavasena pāḷiyaṃ vuttassa
pulliṅgavasena atthadassanaṃ kataṃ. Devoti maccūti abhibhavanaṭṭhena sattānaṃ
attano vase vattāpanato maccurājā “devo”ti vuccati. Yathā hi devo pakatisatte
abhibhavati, evaṃ maccu sabbasatte abhibhavati, tasmā devo viyāti devo. “Tassa
dūtā”ti vatvā idānissa dūte tesam dūtabhāvañca vibhāvetuṃ “jiṇṇabyādhimatā
hī”tiādi vuttaṃ. Tena codanatthena devassa dūtā viyāti devadūtāti dasseti. “Ahaṃ
asukaṃ pamaddituṃ āgamissāmi, tuvaṃ tassa kese gahetvā mā vissajjehī”ti
maccudevassa āṇākarā dūtā viyāti hi dūtāti vuccanti.

Idāni saddhātabbaṭṭhena devā viya dūtāti devadūtāti dassento “devā viya
dūtā”tiādimāha. Tattha alaṅkatappaṭiyattāyāti idaṃ attano dibbānubhāvaṃ āvikatvā

ṭhitāyāti dassanattamaṃ vuttaṃ. Devatāya byākaraṇasadisameva hoti na cirasseva jarābyādhimaraṇassa sambhavato. Visuddhidevānanti khīṇāsavabrahmaṇaṃ. Te hi carimabhava bodhisattānaṃ jīṇṇādibhedaṃ dassenti, tasmā antimabhavikabodhisattānaṃ visuddhidevehi upaṭṭhāpitabhāvaṃ upādāya tadanñesampi tehi anupaṭṭhāpitānampi tathā voharitabbatā pariyāyasiddhāti veditabbā. Disvāvāti visuddhidevehi dassite disvāva. Tatoyeva hi te visuddhidevānaṃ dūtā vuttā.

Kasmā āraddhanti kevalaṃ devadūte eva sarūpato adassetvāti adhippāyo. Devānaṃ dūtānaṃ dassanūpāyattā tathā vuttanti dassento “devadūtā...pe... samanuyuñjati”ti āha. Tattha devadūtā...pe... dassanattanti devadūtānaṃ anuyuñjanaṭṭhānūpagassa kammaṃ dassanattamaṃ.

Ekacce therāti andhakādike viññāṇavādino ca sandhāya vadati. Nerayike niraye pāleni tato niggantaṃ appadānavasena rakkhanti nirayapālā. Atha vā nirayapālatāya nerayikānaṃ nirayadukkheṇa pariyaṇaddhāya alaṃ samatthāti nirayapālā. Tanti “natthi nirayapālā”ti vacanaṃ. Paṭisedhitamevāti “atthi nirayesu nirayapālā atthi ca kāraṇikā”tiādinā nayena abhidhamme paṭisedhitameva. Yadi nirayapālā nāma na siyumaṃ, kamma kāraṇāpi na bhavēyya. Sati hi kāraṇike kamma kāraṇāya bhavitaṃbanti adhippāyo. Tenāha “yathā hi”tiādi. Etthāha - “kiṃ panete nirayapālā nerayikā, udāhu anarayikā”ti. Kiñcetha - yadi tāva nerayikā nirayaṃvattaniyena kammaṇa nibbattā, sayampi nirayadukkhaṃ paccanubhaveyyumaṃ, tathā sati aññesaṃ nerayikānaṃ ghātanāya asaṃmatthā siyumaṃ, “ime nerayikā ime nirayapālā”ti vavatthānañca na siyā. Ye ca ye ghātenti, tehi samānarūpabalappamañeḥ itaresaṃ bhayaśantāsā na siyumaṃ. Atha anarayikā, nesaṃ tattha kathaṃ sambhavoti? Vuccate - anarayikā nirayapālā aniraya gatisaṃvattaniyakamma nibbattito. Nirayūpapattisaṃvattaniyakammato hi aññeneva kammaṇa te nibbattanti rakkhasajātikattā. Tathā hi vadanti sabbatthivādino -

“Kodhā kurūrakammantā, pāpābhīrucino tathā;
Dukkhesu ca nandanti, jāyanti yamarakkhasā”ti.

Tattha yadeke vadanti “yātanādukkhaṃ paṭisaṃvedeyyumaṃ, atha vā aññamaññaṃ ghāteyyu”ntiādi, tayidaṃ asāraṃ nirayapālānaṃ nerayikabhāvasseva abhāvato. Yadi pi anarayikā nirayapālā, ayoma yāya pana ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya nirayabhūmiyā parikkama mānā kathaṃ dāhadukkhaṃ nānubhavanti? Kamma nubhāvato. Yathā hi iddhi manto cetovasippattā mahāmogallānādayo nerayike anukampantā iddhi balena nirayabhūmiṃ upagatā dāhadukkheṇa na bādhiyanti, evaṃ sampadamidaṃ daṭṭhabbaṃ.

Iddhi visayassa acinteyyabhāvatoti ce? Idampi taṃsamānaṃ kamma vipākassa acinteyyabhāvato. Tathārūpeṇa hi kammaṇa te nibbattā yathā nirayadukkheṇa abādhitā eva hutvā nerayike ghātenti, na cettakena bāhira visayābhāvo yujjati iṭṭhāniṭṭhatāya paccekaṃ dvārapurisesupi vibhattasabhāvattā. Tathā hi ekaccassa dvārassa purisassa ca iṭṭhaṃ ekaccassa aniṭṭhaṃ, ekaccassa ca aniṭṭhaṃ ekaccassa iṭṭhaṃ hoti. Evañca katvā yadeke vadanti “natthi kamma vasena tejasā parūpatāpana”ntiādi, tadapāhataṃ hoti. Yaṃ pana vadanti “anarayikānaṃ tesāṃ kathaṃ tattha sambhavo”ti niraye nerayikānaṃ yātanāsabbhāvabhāvato. Nerayikasattayātanāyoggañhi attabhāvaṃ nibbattentaṃ kammaṃ tādīsanikanti

vināmitaṃ nirayaṭṭhāne eva nibbatteti. Te hi nerayikehi adhikatarabalārohapariṇāhā ativiya bhayānakadassanā kurūratapayogā ca honti. Eteneva tathā nerayikānaṃ vibādhakakākasunakhādīnampi nibbattiyā atthibhāvo saṃvaṇṇitoti daṭṭhabbo.

Kathamāññagatikehi aññagatikabādhananti ca na vattabbaṃ aññatthāpi tathā dassanato. Yaṃ paneke vadanti “asattasabhāvā eva niraye nirayapālā niraye sunakhādayo cā”ti, tampetesam matimattaṃ aññattha tathā adassanato. Na hi kāci atthi tādisī dhammappavatti, yā asattasabhāvā, sampatisattehi appayojitā ca atthakiccaṃ sādhentī diṭṭhapubbā. Petānaṃ pāṇīyanivāraṇaṃ daṇḍādihattānañca purisānaṃ sabbhāve asattabhāve ca visesakāraṇaṃ natthīti tādisānaṃ sabbhāve kiṃ pāpakānaṃ vattabbaṃ. Supinopaghātapi atthakiccasamatthatāya appamāṇaṃ dassanādimattenapi tadatthasiddhito. Tathā hi supine āhārūpabhogādinā na atthasiddhi, iddhinimmānarūpaṃ panettha laddhaparihāraṃ iddhivisayassa acinteyyabhāvato. Idhāpi kammavipākassa acinteyyabhāvatoti ce? Taṃ na, asiddhattā. Nerayikānaṃ kammavipāko nirayapālāti siddhamettaṃ, vuttanayena pālito ca tesam sattabhāvo eva siddho. Sakkā hi vattaṃ sattaśākhātā nirayapālāsāññitā dhammappavatti sābhisandhikaparūpaghāti atthakiccasabbhāvato oṇhārādi rakkhasasantati viya. Abhisandhipubbakatā cettha na sakkā paṭikkhipitum tathā tathā abhisandhiyā ghātanato. Tato eva na saṅghātapabbatehi anekantikātā. Ye pana vadanti “bhūtavisesā eva te vaṇṇasaṅghānādivisesavanto bheravākārā narakapālāti samaññaṃ labhanti”ti, tadasiddhaṃ ujukameva pāliyaṃ “atthi niraye nirayapālā”ti vādassa patiṭṭhāpitattā.

Apica yathā ariyavinaye narakapālānaṃ bhūtamattatā asiddhā, tathā paññattimattavādinopi bhūtamattatā asiddhā sabbaso rūpadhammānaṃ atthibhāvasseva appaṭijānanato. Na hi tassa bhūtāni nāma paramatthato santi. Yadi paramatthaṃ gahetvā voharati, atha kasmā cakkhurūpādīni paṭikkhipatīti? Tiṭṭhatesā anavaṭṭhitatakkānaṃ appahīnavipallāsānaṃ vādavīmaṃsā. Evaṃ attheva niraye nirayapālāti niṭṭhametta gantabbaṃ. Sati ca nesaṃ sabbhāve asatipi bāhire visaye narake viya desādiniyamo hotīti vādo na sijjhati, sati eva pana bāhire visaye desādiniyamoti daṭṭhabbaṃ.

Devadūtasarāpanavasena satte yathūpacite puññakamme yameti niyametīti yamo. Tassa yamassa vemānikapetānaṃ rājabhāvato rañño. Tenāha “yamarājā nāma vemānikapetarājā”ti. Kammavipākanti akusalakammavipākaṃ. Vemānikapetā hi kaṇhasukkavasena missakaṃ kammaṃ katvā vinipātikadevatā viya sukkena kammunā paṭisandhiṃ gaṇhanti. Tathā hi maggaphalabhāginopi honti, pavattiyaṃ pana kammānurūpaṃ kadāci puññaphalaṃ, kadāci apuññaphalaṃ paccanubhavanti. Yesam pana ariyamaggo uppajjati, tesam maggādhigamato paṭṭhāya puññaphalameva uppajjati daṭṭhabbaṃ. Apuññaphalaṃ pubbe viya kaṭukaṃ na hoti, manussattabhāve ṭhitānaṃ viya mudukameva hotīti apare. Dhammiko rājāti ettha tassa dhammikabhāvo dhammadevaputtassa viya uppattiniyato dhammatāvasena veditabbo. Dvāresūti avīcimahānarakassa catūsu dvāresu. Khīṇāsavā brāhmaṇā nāma ukkaṭṭhaniddesena.

Anuyogavattanti anuyoge kate vattitabbavattaṃ. Āropentoti kārāpento, attano pucchaṃ uddissa paṭivacanaṃ dāpento pucchatī. Parassa hi adhippāyaṃ ñātuṃ icchanto tadupagaṃ payogaṃ karonto pucchatī nāma. Laddhinti gāhaṃ. Patiṭṭhāpentoti tattha niccakālaṃ kārāpento. Kāraṇaṃ pucchantoti yuttiṃ pucchanto. Samanubhāsatīti yathānuyuttamatthaṃ vibhūtaṃ katvā katheti.

Jiṇṇanti jarāpattiyā jiṇṇaṃ. Ekacco daharakālato paṭṭhāya paṇḍurogādinā abhibhūtakāyatāya jiṇṇasadiṣo hoti, ayaṃ na tathā jarāpattiyā jiṇṇoti dasseti. Gopānasī viya vaṅkanti vaṅkagopānasī viya vaṅkaṃ. Na hi vaṅkabhāvassa nidassanattamaṃ avaṅkagopānasī gayhati. Bhagganti bhaggasarīraṃ kaṭṭiyaṃ bhaggakāyattā. Tenāha “imināpissa vaṅkabhāvameva dīpeti”ti. Daṇḍapaṭisaraṇanti ṭhānagamanesu daṇḍo paṭisaraṇaṃ etassāti daṇḍapaṭisaraṇaṃ tena vinā vattitumaṃ asamatthattā. Tenāha “daṇḍadutiya”nti. Jarāturanti jarāya patthatasamkilantakāyaṃ. Sabbaso kimihataṃ viya mahākhallātaṃ sīsamassāti mahākhallātasīsaṃ. Saṅjātavalinti samantato jātavalikaṃ. Jarādhammoti jarāpakatiko. Tenāha “jarāsabhāvo”ti. Sabhāvo ca nāma tejodhātuyā uṇhatā viya na kadāci vigacchatīti aha “aparimutto jarāyā”tiādi.

Atthato evaṃ vadati nāma, vācāya avadantopi atthāpattito evaṃ vadanto viya hoti viññūnanti attho. Taruṇo ahoṣiṃ yobbanena samannāgato. Ūrūnaṃ balaṃ etassa atthīti ūrubalī. Tena dūrepi gamanāgamanalaṅghanādisamattataṃ dasseti, bāhubalīti pana iminā hatthehi kātabbakiccasamattataṃ, javaggahaṇena vegasā pavattisamattataṃ. Antarahitāti naṭṭhā. Ettha ca na kho panāhantiādi jarāya devadūtabhāvadassanaṃ. Tenāha “tenesa devadūto nāma jāto”ti. Ābādhassa atthitāya ābādhikaṃ. Vividhaṃ dukkhaṃ ādahatīti byādhi, visesena vā ādhiyati etenāti byādhi, byādhi samjāto etassāti byādhitaṃ. Esa nayo dukkhitanti etthāpi.

Dutiyaṃ devadūtanti etthāpi vuttanayeneva attho veditabbo. Byādhinā abhihatoti byādhinā bādhito, upaddutoti attho.

Viparibhinnavaṇṇoti viparibhinnanīlavaṇṇo. Tañhi yattha yattha gahitapubbakaṃ, tattha tattha paṇḍuvaṇṇaṃ, maṃsussadaṭṭhāne rattavaṇṇaṃ, yebhuyyena ca nīlasāṭakapārutaṃ viya hoti. Tena vuttaṃ “viparibhinnanīlavaṇṇo”ti.

“Ko labhati, ko na labhati”ti nirayupagasseva vasenāyaṃ vicāraṇāti “yena tāva bahu pāpaṃ kata”ntiādi āraddhaṃ. Bahu pāpaṃ katanti bahuso pāpaṃ kataṃ. Tena pāpassa bahulīkaraṇamāha. Bahūti vā mahantaṃ. Mahatthopi hi bahusaddo dissati “bahu vata kataṃ assā”tiādīsu, garukanti vuttaṃ hoti. So garukaṃ bahulaṃ vā pāpaṃ katvā ṭhito niraye nibbattatiyeva, na yamapurisehi yamassa santikaṃ nīyatīti. Parittanti pamāṇaparittatāya kālaparittatāya ca parittaṃ. Purimasmiṃ atthe agarūti attho, dutiyasmiṃ abahulanti. Yathāvuttamatthaṃ upamāya vibhāvetumaṃ “yathā hi”tiādi vuttaṃ. Kattabbameva karontīti daṇḍameva karonti. Anuvijjivāti vīmaṃsitvā. Vinicchayaṭṭhānanti aṭṭakaraṇaṭṭhānaṃ. Parittapāpakammāti dubbalapāpakammā. Attano dhammatāyāti parehi asāriyamānepi attano dhammatāya saranti. Te hi pāpakammaṃ dubbalabhāvato katūpacitassa ca okāsārahakusalakammaṃ balavabhāvato attano dhammatāyapi saranti. Sāriyamānāpīti “idaṃ nāma tayā kataṃ puñṇakamma”nti parehi sāriyamānāpi.

Ākāsacetiyaṃ girisikhare abbhokāse vivaṭaṅgaṇe katacetiyaṃ. Rattapaṭenāti rattavaṇṇena paṭena pūjesi paṭākaṃ katvā. Aggijālasaddanti paṭapaṭāyantaṃ narake aggijālasaddaṃ sutvāva. Attanā pūjitapaṭaṃ anussarīti tadā paṭākāya vātappahārasadde nimittassa gahitattā “mayā tadā ākāsacetiye pūjitarattapaṭasaddo viyā”ti attanā pūjitapaṭaṃ anussari.

Sumanapupphakumbhenāti kumbhaparimāṇena sumanapuppharāsinaṃ. “Dasādhikaṃ nāḷisahassakumbha”nti keci, “pañcaambaṇa”nti apare. Tīhipi na sarati balavato pāpakammaṃ byāmahito. Tuṇhī ahoṣīti “kammāraho aya”nti tattha paṭikāraṃ

apassanto tuṇhī ahosi.

Ekapakkhacchadanamattāhīti majjhimappamāṇassa gehassa ekacchadanappamāṇehi. Suttāhatam karitvāti kālasuttam pādetvā. Yathā ratho sabbaso pajjalito hoti ayomayo, evam yugādayopissa pajjalitā sajotibhūtā eva hontīti āha “saddhim...pe... rathe yojetvā”ti. Mahākūṭāgārappamāṇanti sattabhūmakamahākūṭāgārappamāṇam.

Vibhattoti sattānam sādharmaṇena pāpakammunā vibhatto. Hīnam kāyanti hīnam sattanikāyam, hīnam vā attabhāvam. Upādāneti catubbidhe upādāne. Atthato pana taṇhādiṭṭhiggāhoti āha “taṇhādiṭṭhiggahāne”ti. Sambhavati jarāmarāṇam etenāti sambhavo, upādānanti āha “jātiyā ca marāṇassa cha kāraṇabhūte”ti. Anupādāti anupādāya. Tenāha “anupādiyivā”ti. Sakalavaṭṭadukkham atikkantāti carimacittanīrodhena vaṭṭadukkhassa kilesānampi asambhavato sabbam vaṭṭadukkham atikkantā.

Devadūtasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Catumahārājasuttavaṇṇanā

37. Sattame amā saha vattanti tasmim tasmim kicce amaccā, sahitā. Parisati bhavāti pārisajjā, parivāraṭṭhāniyā parisāpariyāpannā. Tenāha “paricārikadevatā”ti. Tātāti ālapanam. Evanti “kacci bahū manussā”tiādinā vuttākārena. Aṭṭha vāreti ekasmim aḍḍhamāse catukkhattum tathā itarasminti evam aṭṭha vāre. Adhiṭṭhahantīti adhiṭṭhanti. Paṭijāgarontīti paṭi paṭi jāgaronti. Puññaṃ karontā hi sattā jāgaronti nāma kātabbakiccappasutattā, itare pana supanti nāma sahitaparavitattattā. Cātuddasiuposathassa anugamanam viya pannarasiuposathassa paccuggamanam na labbhati divasābhāvato.

Tatoti tato tato. Tam upanissāyāti tā tā gāmanigamarājadhāniyo upanissāya. Adhivatthāti āramavanarukkhādīsu adhivatthā devatā. Teti te devā. Sandhāya kathetīti bhagavā katheti. Vuttanti aṭṭhakathāyam vuttam.

Niccaṃ nibaddham uposatho samvacchare samvacchare paṭi paṭi haritabbato pavattetabbato pāṭihāriyapakkho nāma. Guṇaṅgehīti uposathaṅgehi.

Vutthavāsoti vusitabrahmacariyavāso. Kattabbakiccanti dukkhādīsu pariññātādikiccaṃ. Otāretvāti chaḍḍetvā. Parikkhīṇabhavasamyojanoti sabbaso khīṇabhavabandhano. Kāraṇena jānitvāti vipassanāpaññāsahitāya maggapaññāya cattāri ariyasaccāni jānitvā.

Jānantoti “arahantānam anukaraṇappaṭipatti esā, yadidaṃ sammadeva uposathānuṭṭhāna”nti evam uposathakammasa guṇam jānanto. Evarūpenāti yādiso bhagavato uposathabhāvo vihito, evarūpena arahantānukaraṇena uposathakammena. Sakkā pahitatto vipassanam ussukkāpetvā khīṇāsavasampattim pāpuṇitum. Aṭṭhamam uttānatthameva sattame vuttanayattā.

Catumahārājasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Sukhumālasuttavaṇṇanā

39. Navame niddukkhotti kāyikacetasikadukkhavirahito. Sadukkhe hi savighāte sukhumālattā anavasārā, tasmā sukhito niddukkhātāya sukhumālo nāma. Yāvassa sukhumālattā paramukkamsagatāti āha “paramasukhumālo”ti. Ativiya sukhumāloti attho. Antamatītaṃ accantaṃ. Sabbadā sukhumāloti āha “satataniddukkho”ti. Cariyakāleti bodhicariyāya caraṇakāle. Tenāti bodhisattena. Aññattha pana padumanti rattaṃ kamalaṃ. Puṇḍarīkanti setaṃ vuccati. Itarāti itarapokkharāṇiyo. “Bodhisattassa kirā”tiādikaṃ pokkharāṇīnaṃ uppattidassanaṃ. Kuddālakammakāreti khaṇake. Pokkharāṇiṭṭhānānīti pokkharāṇikhaṇanayoggaṭṭhānāni. Gaṇhāpesīti khaṇāpesi. Pokkharāṇisaddo cettha tādise jalāsaye niruḷho daṭṭhabbo paṇkajādisaddā viya. Sopānabāhukānaṃ matthakaṭṭhānaṃ uṇhīsanti adhippetāṃ. Udakasecananāḷikāti udakacchaṭṭāvissajjananāḷiyantāni. Pañcavidhāti vaṇṇavasena jātivasena ca.

Kho panassāti nipātamattaṃ. Kāsika-saddo ativiya saṇhe sukhume mahagghavatthe niruḷho, aññasmimpi tathājātike ruḷhivasena pavattatīti daṭṭhabbaṃ. Tenāha “akāsikaṃ candana”nti. Hemante vāso hemantaṃ, hemantaṃ arahatīti hemantiko, pāsādo. “Itaresupi eseṇa nayo”ti vatvā tadeva nesaṃ arahataṃ dassetaṃ “tattha hemantiko”tiādi vuttaṃ. Sajālānīti sajālavātapānāni, udakayantānīti udakadhārāvissandanakayantāni. Pāsādamatthaketi pāsādassa upariākāsatale. Bandhitvāti payojitayante sukkhamahiṃsacammaṃ bandhitvā. Yantaṃ parivattetvāti yathāpayojitaṃ yantaṃ pāsāṇāropanatthañceva puna tesāṃ vissajjanatthañca parivattetvā. Tasmīṃ vissajjenti chadanapiṭṭhe baddhasukkhamaḥimsacamme vissajjenti.

Sahassathāmanti purisasahassabalaṃ, purisasahassena vahitabbabhāravahaṃ. Pallaṅke nisinnovāti ratanamayaṇapallaṅke yathānisinno eva. Uppatanākārapattanti uppatitvā ṭhitaṃ viya. Jiyāṃ pothentassāti jiyāghātaṃ karontassa. Jiyappahārasaddoti jiyāghātasaddo. Yante baddhanti yantabaddhaṃ katvā ṭhapitaṃ. Saddantareti thāmamajjhimaṃ purissaṃ saddasavanaṭṭhāne. Gāvutassa catuttho bhāgo kosotipi vuccati dvisahassadaṇḍappamāṇaṭṭhānaṃ.

Sabbatṭhānānīti mahāpurissaṃ tāni tāni sabbāni vasanaṭṭhānāni. Sikhābaddhoti purisasabhāvasseva visesato dassanaṃmetāṃ. Na uppilāvitabhāvatthanti uppilāvitabhāvasaṅkhātaṃ atthaṃ na kathesīti attho. Tassa hi bodhimūleyeva setugghāto. Tenevāti appamādalakkhaṇassa dīpanato eva. Attānaṃ atikkamitvāti attano jarāpattiṃ acintetvā aṭṭiyati. Na panesa maggena pahīno tadā maggassa anadhigatattā. Sikkhaṃ paṭikkhipitvāti yathāsamādinnaṃsikkhaṃ pahāya.

Aviparītabyādhiādisabhāvāvāti ekantena byādhiādisabhāvā eva. Evaṃ jigucchāvihārenāti evaṃ sakalasseva vaṭṭadukkhassa jigucchānavihārena viharantassa. Evaṃ jigucchānanti evaṃ parassa jigucchanaṃ. Paraṃ ajigucchamānoti karuṇāyanena evaṃ paraṃ ajigucchanto. Abhibhosmīti abhibhavitā asmi. Ussāho ahūti caturaṅgasamannāgataṃ vīriyameva catubbidhasammappadhānavīriyañca ahosi, yena maggabrahmacariyaparāyaṇo jāto.

Sukhumālasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Ādhipateyyasuttavaṇṇanā

40. Dasame abhibhavitvā pavattanaṭṭhena adhipati yaṃ kiñci jeṭṭhakaṃ na kārakaṃ attānaṃ adhipatīti katvā attā eva adhipati, tato āgataṃ attādhīpateyyaṃ. Tenāha “attāna”ntiādi. Lokanti sattalokaṃ. So ca kho iddhiyādiguṇavisesayutto adhippeto adhipatibhāvassa adhippetattā. Navavidhaṃ lokuttaradhammanti ukkaṭṭhaniddesena vuttaṃ. Iti bhavoti evaṃ sampattibhavo, tattha evaṃ abhivuddhīti. Sampattibhavassa hetūti taṃtaṃsampattibhavassa tattha ca abhivuddhiyā hetu. Jātinimittassa kammabhavassa katūpacitattā jāti antopaviṭṭhā. Jarādīsupi eseṃ nayo hetusiddhiyā phalasiddhito.

Asallīnanti na saṅkocappattaṃ. Upaṭṭhitāti kāyādisabhāvasallakkhaṇavasena upaṭṭhitā. Asammutṭhā sammosābhāvato. Asāraddhoti sārambhassa sārambhahetūnañca vikkhambhanena asāraddho. Ekaggaṃ anekaggabhāvassa dūrasamussāpitattā. Nimmalaṃ katvāti rāgādimalānaṃ apanayanena malarahitaṃ katvā. Gopāyatīti saṃkilesānatthato rakkhati. Ayanti evaṃpaṭipanno bhikkhu. Suddhamattānaṃ pariharati asuddhabhāvassa kilesassapi abhāvato.

Atikkamitvā maññasīti asakkhiṃ katvā maññasī. Tāya taṇhāya nibbattoti tammayo, taṇhāvasiko. Tassa bhāvo tammayatā, tassā tammayatāya abhāvena. Na hāyati paññādiguṇavepullappattiyā.

Ādhīpateyyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Devadūtavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cūḷavaggo

1. Sammukhībhāvasuttavaṇṇanā

41. Pañcamassa paṭhame sammukho bhavati yena so sammukhībhāvo, purato vijjamaṇatā, tasmā sammukhībhāvā. Puññakammanti dānasaṅkhātāṃ puññakammaṃ. Dve dhammā sulabhā bāhirattā yathāsakaṃ paccayasamavāyena labbhanato. Saddhā pana dullabhā pacurajanassa anavaṭṭhitakiccattā. Tenevāha “puthujjanassā”tiādi.

Sammukhībhāvasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Tiṭṭhānasuttavaṇṇanā

42. Dutiye macchariyameva malaṃ macchariyamalaṃ, cittassa malīnasabhāvāpādanato vigataṃ macchariyamalaṃ etthāti vigatamacchariyamalaṃ. Gedhābhāvena koci kiñci dentopi tattha āsattiṃ na vissajjeti, ayaṃ pana na tādisoti āha “vissaṭṭhacāgo”ti. Malīnahatthova cittavisuddhiyā abhāvato. Dhotahatthova dhotahatthena kātabbakiccasādanato. Tena vuttaṃ - “cittaṃ suddhe visujjhanti, iti vuttaṃ mahesinā”ti. Yācituṃ yutto yācakaṃ manorathapūraṇato. Yācayogo payogāsahehi yācakehi suṭṭhu yuttabhāvato. Taṃsamaṅgī eva tattha rato nāma, na cittamattenevāti āha “dānaṃ...pe... rato nāma hoti”ti.

“Uccā, bhante”ti vatvā ayaṃ maṃ uccato vadatīti cinteyyāti puna “nātiuccā tumhe”ti āha, sarīrenāti adhippāyo. Mecakavaṇṇassāti nīlobhāsassa. Pucchīti bhikkhū pucchi. Bhūmiyaṃ lekhaṃ likhanto acchīti paṭhamamā mañce nipajjitvā utṭhāya bhūmiyaṃ lekhaṃ likhanto acchi “akhīṇāsavoti maññaṇā hotū”ti. Tathā hi rājā

khīṇāsavassa nāma...pe... nivatti. Dhajapaggahitāvāti paggahitadhajāva.
Silācetiyaṭṭhānanti thūpārāmassa ca mahācetiyaṣṣa ca antare silāya
katacetiyaṭṭhānaṃ. Cetiyaṃ...pe... aṭṭhāsi sāvakaṣṣa taṃ kūṭāgāranti katvā.

Pacchābhāgenāti dhammakathikassa therassa piṭṭhipassena. Gonasoti
maṇḍalasappo. Dhammassavanantarāya bahūnaṃ saggamaggappaṭilābhantarāyo
bhaveyyāti adhippāyena “dhammassavanantarāyaṃ na karissāmī”ti cintesi. Visaṃ
vikkhambhetvāti vipassanātejena visavegaṃ vikkhambhetvā. Gāthāsahassanti
gāthāsahassavantaṃ. Paṭṭhānagāthāyāti paṭṭhāpanagāthāya, ādigāthāyāti attho.
Paṭṭhāna...pe... avasānagāthaṃ eva vavatthapesi, na dvinnaṃ antare vuttaṃ
kilantakāyattā. Sarabhāṇaṃ sāyanhadhammakathā. Paggaṇhātīti paccakkhaṃ karonti
gaṇhāti, sakkaccaṃ suṇātīti attho. Dhammakathanadivase dhammakathikānaṃ
akilamanatthaṃ saddhā upāsakā siniddhabhojanaṃ madhupānakañca denti sarassa
madhurabhāvāya sappimadhukatelādiñca bhesajjaṃ. Tenāha “ariyavaṃsaṃ
kathessāmī”tiādi. Catūhi dāṭhāhi ḍaṃsitvāti daḍḍhaṭṭhabhāvadassanaṃ. Carissāmīti
sammānessāmi, sakkaccaṃ suṇissāmīti attho. Nimmathetvāti nimmadditvā,
apanetvāti attho.

Tiṭṭhānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Atthavasasuttavaṇṇanā

43. Tatiye attho nāma phalaṃ, taṃ etassa vasoti atthavaso. Hetu, attho etassa atthīti
attho, so evāti āha “tayo atthe tiṇi kāraṇāni”ti. Dhammadesanā nāma
ukkaṭṭhaniddesena catunnaṃ ariyasaccānaṃ pakāsanāti āha “catusaccadhammaṃ
pakāseti”ti. Aṭṭhakathaṃ ñāṇena paṭisaṃvedīti pāḷipadānaṃ atthaṃ vivaraṇaṇāṇena
paṭi paṭi saṃvedanasīlo “ayaṃ imassa bhāsitaṣṣa attho”ti. Etena
atthapaṭisambhidābyāpāramāha. Pāḷidhammaṃ paṭisaṃvedīti pāḷigatiṃ pāḷiṃ
padavivaraṇaṃ paṭi paṭi saṃvedanasīlo. Etena dhammapaṭisambhidābyāpāramāha.

Atthavasasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Kathāpavattisuttavaṇṇanā

44. Catutthe pavattinīti yāva adhippetatthanigamaṇā avicchedena pavattinī.
Paṭighātābhāvena appaṭihatā. Niyyānikā sappāṭihirakā.

Kathāpavattisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paṇḍitasuttavaṇṇanā

45. Pañcame paṇḍitapaññattānīti paṇḍitehi paṭhamam paññattāni. Kathitānīti
seyyaso kathitāni. Mahāpurisehīti buddhabodhisattehi. Karuṇāti karuṇācetovimutti
vuttā. Pubbabhāgoti tassa upacāro. Damoti indriyaṣṣaṃvaro “manacchaṭṭhānaṃ
indriyānaṃ damana”nti katvā. Attadamananti cittadamaṇaṃ. Puṇṇovāde
“sakkhissasi kho, tvaṃ puṇṇa, iminā damūpasamenā”ti āgatattā damoti vuttā
khantipi. Āḷavake āḷavakasutte “saccā damā cāgā”ti evaṃ vuttā paññāpi imasmiṃ
sutte “damo”ti vattum vaṭṭati. Rakkhanaṃ gopanaṃ paṭijaggaṇanti mātāpitūnaṃ
manussāmanussakatūpaddavato rakkhanaṃ, byādhiādianatthato gopanaṃ,
ghāsacchādanādīhi veyyāvaccakaraṇena paṭijaggaṇaṃ. Santo nāma
sabbakilesadarathapariḷāhūpasamena upasantakāyavacīsamācāratāya ca.
Uttamaṭṭhena santānanti mattheyyatādīhi seṭṭhaṭṭhena santānaṃ.

Idha imesaṃyeva tiṇṇaṃ ṭhānānaṃ karaṇenāti imasmiṃ sutte āgatānaṃ tiṇṇaṃ ṭhānānaṃ karaṇena nibbattanena. Etāni...pe... kāraṇānīti mātupaṭṭhānaṃ pitupaṭṭhānanti etāni dve uttamapurisānaṃ kāraṇāni. Uttamakiccakaraṇena hi mātāpituupaṭṭhākā “uttamapurisā”ti vuttā. Tenāha “mātāpitu...pe... vutto”ti. Anupaddavabhāvena khemaṃ.

Paṇḍitasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Sīlavantasuttavaṇṇanā

46. Chaṭṭhe lokiya lokuttaramissakanti ettha “manussā puññaṃ pasavanti”ti avisesena vuttattā bhāvanāmayassapi puññaṃ saṅgaṇhanato lokuttarassapi sambhavo daṭṭhabbo.

Sīlavantasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṅkhatalakkhaṇasuttavaṇṇanā

47. Sattame samecca sambhūya paccayehi kataṃ saṅkhataṃ. Nimittānīti sañjānanaṃ nimittāni. Hetupaccayasamavāye uppajjanaṃ uppādo, attalābho. Vayoti bhaṅgo. Ṭhitassāti uppādakkhaṇato uddhaṃ ṭhitikkhaṇapattassa. Sā panassa avatthā uppādāvatthāya bhinnāti katvā aññathattaṃ jarāti ca vuttā. Yasmā dhammo uppajjamāno eva bhijjati, tathā sati uppādabhaṅgā samānakkhaṇā siyuṃ, na ca taṃ yujjati, tasmā uppādāvatthāya bhinnā bhaṅgābhimukhāvatthā jarāti veditabbā. Ye pana “saṅkhārānaṃ ṭhiti natthī”ti vadanti, tesaṃ taṃ micchā. Yathā hi tasseva dhammassa uppādāvatthāya bhinnā bhaṅgāvatthā icchitā, aññathā “aññaṃ uppajjati, aññaṃ nirujjhati”ti āpajjati, evaṃ uppajjamānassa bhaṅgābhimukhā dhammā icchitabbā. Sā ca ṭhitikkhaṇo. Na hi uppajjamāno bhijjatīti sakkā viññātunti.

Saṅkhatanti tebhūmakā dhammā paccayasamuppānattā. Yadi evaṃ maggaphaladhammā kathanti āha “maggaphalāni panā”tiādi. Lakkhaṇakathā hi yāvadeva sammasanattā. Uppādakkhaṇe uppādo, na ṭhānabhaṅgakkhaṇesu. Kasmā? Uppādauppādakkhaṇānaṃ aññamaññaṃ paricchinnaṃ. Yathā hi uppādasaṅkhātena vikārena uppādakkhaṇo paricchinno, evaṃ uppādakkhaṇenapi uppādo paricchinno. Sesadvayepi eseṃ nayo. Dhammappavattimattatāyapi kālassa lokasamaññāvaseneva vuttaṃ. Lakkhaṇaṃ na saṅkhataṃ, saṅkhataṃ na lakkhaṇanti nesaṃ bhedaḍḍhaṃ. Avatthāvato hi avatthā bhinnāvāti. Paricchinnaṃ ettha uppādavayehi tāva saṅkhataṃ paricchinnaṃ hotu, jarāya pana taṃ kathaṃ paricchinnaṃ vuccati? Na vuccati paricchedo pubbantāparantamattena, atha kho sabhāvabhedenāti nāyaṃ doso. Saṅkhataṃ dhammajātaṃ paricchinnaṃ tabbantaṃ dhammajātaṃ saṅkhatanti paññāyati evaṃ tesaṃ abhāvena nibbānametanti lakkhitabbato sañjānitabbato. Idāni “yathā hī”tiādinā yathāvuttamattaṃ upamāhi vibhāveti.

Saṅkhatalakkhaṇasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Asaṅkhatalakkhaṇasuttavaṇṇanā

48. Aṭṭhame asaṅkhatassāti vuttanayena na saṅkhatassa. Tenāha “paccayehī”tiādi. Yathā uppādādīnaṃ bhāvena saṅkhatadhammajātaṃ saṅkhatanti paññāyati, evaṃ tesaṃ abhāvena nibbānaṃ asaṅkhatanti paññāyati.

9. Pabbatarājasuttavaṇṇanā

49. Navame idha sāla-saddo rukkhasāmaññaṇapariyāyo, na rukkhavisesapariyāyoti āha “mahāsālāti mahārukkhā”ti. Kulajeṭṭhakanti tasmim kule jeṭṭhabhūtaṃ sāmibhūtaṃ. Silāmayo na paṃsumayo missako ca. Gāmaṃ gāmūpacāraṇca ṭhapetvā sabbaṃ araṇṇanti āha “araṇṇasminti agāmakatṭhāne”ti. Mahanto pabbato seloti yojanā.

Pabbatarājasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Ātappakaraṇīyasuttavaṇṇanā

50. Dasame sarīrasambhavānanti sarīre sambhūtānaṃ. Dukkānanti anīṭṭhānaṃ. Bahalānanti nirantarappavattiyā aviraḷānaṃ. Tāpanavasenaṭi dukkhāpanavasena. Tibbānanti kurūrānaṃ. Tāsaṃ yathāvuttānaṃ adhivāsānāya pahātabbadukkhavedanānaṃ pajahanaṃ nāma khamanamevāti āha “khamanatthāyā”ti. Āṇāpetvāti “ātappaṃ karaṇīya”nti buddhānaṃ vidhāya. Lokiyalokuttaramissakā kathitā sasambhārānaṃ maggadhammānaṃ kathitattā.

Ātappakaraṇīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Mahācorasuttavaṇṇanā

51. Ekādasame mahābalavacoro mahācoroti āha “mahanto balavacoro”ti. Balavacoroti ca mahāthāmatāya mahāparivāratāya mahācoriyakammasamatthatāya ca veditabbo. Mahataṃ gāmanigamānaṃ viluppanaṃ mahāvilopo. Taṃ taṃ kāraṇaṃ pakkhipitvāti taṃ taṃ akaraṇameva kāraṇaṃ katvā tappaṭibaddhāya kathāya pakkhipitvā. Atthaṃ kathayissantīti tassa tassa atthaṇca kathayissantīti. Harantāti apanentā pariharantā. Dasavatthukāyāti “sassato loko”ti ādidasavatthusannissitāya. Antaṃ gahetvā ṭhitadiṭṭhiyāti tameva sassatādiantaṃ gahetvā avissajjetvā ṭhitadiṭṭhiyā.

Mahācorasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cūḷavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamapaṇṇāsakaṃ niṭṭhitam.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Υποσχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Υποσχόλια. 4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Υποσχόλια. 03. Υποσχόλια για το βιβλίο των τριών. 1. Η πρώτη πεντηκοντάδα έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org